

Tweëntwintigste jaargang · nummer 43 · mei 2014

Arabesken

Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap

Springlevend

(Advertentie)

Couperus Digitaal

Bezoek eens de website van het Louis Couperus Genootschap!

Wat vindt u op www.louiscouperus.nl?

- **Nieuws**

Altijd het laatste nieuws over Couperus en (activiteiten van) het Genootschap

- **Tijdladder Louis Couperus**

Een biografie, bibliografie, citaten- en prentenboek in één.

Een handig, chronologisch overzicht van het leven en werk van Louis Couperus

- **Database**

Een op trefwoorden doorzoekbare database met bijna 4000 titelbeschrijvingen van secundaire literatuur over Couperus

- **Artikelen en recensies**

Een groeiend aantal artikelen over en recensies van het werk van Couperus

- **Word donateur**

Gemakkelijk: uzelf online aanmelden als donateur

- **Gastenboek**

Geef uw mening over onze website. Doe een suggestie of stel een vraag aan de redactie en/of andere bezoekers

www.louiscouperus.nl

De website van het Louis Couperus Genootschap

Inhoud

Op het omslag: kersenbloesem.
Foto: iStockphoto.com/aphotostory.

Thom Hoffman **4**
**Bewerkingen van Couperus:
De Auteur en Nederlands-Indië**
*Lezing bij de presentatie van
De Parelduiker over Couperus*

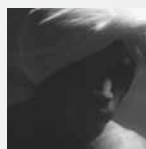
11 Léon Collé
**De verleidende kracht
van stijfiguren**
Couperus' De berg van licht

Menno Voskuil **16**
**Als marmer blakend
in de zuiderzon**
*Couperus &
de contemporaine kritiek*

21 Petra Teunissen-Nijse
Nog steeds springlevend
*150 jaar
Louis Couperus*

Rémon van Gemen **26**
De wanhoopskunstenaar
*Een vraaggesprek met
Oek de Jong*

30 Hester Meuleman
**De verdwijning van
de witte hadji**
*De islam in vier bewerkingen
van De stille kracht*

Nieuwsbrief 34
Louis Couperus Museum

38 **Van en over Couperus
en anderen**

Korte Arabesken 40

45 Rémon van Gemen
**In de modder van
een high life**
*Bewerkte uitgave van Hofstad
van Joh. W. Broedelet*

Stichting Louis Couperus Genootschap

Erevoorzitter

Prof. dr. F.L. Bastet †

Louis
Couperus
Genootschap

Postbus 11637 • 2502 AP Den Haag
www.louiscouperus.nl

Comité van aanbeveling:

Mevr. prof. dr. E.J. Etty

Bijzonder hoogleraar Literaire kritiek aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Auteur van onder meer de biografie *Liefde is heel het leven niet. Henriette Roland Holst 1869-1952*.

Prof. dr. J.L. Goedegebuure

Emeritus hoogleraar Moderne Nederlandse Letterkunde aan de Universiteit Leiden en criticus van *Trouw* en de GPD-bladen. Promoveerde op het werk van Hendrik Marsman, van wie hij ook een biografie publiceerde. Auteur van onder meer de studie *Decadentie en literatuur* en, samen met zijn voorganger Ton Anbeek, *Het literaire leven in de twintigste eeuw*.

Mevr. prof. dr. M.G. Kemperink

Hoogleraar Moderne Nederlandse Letterkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen. Promoveerde op een proefschrift over de Nederlandse fin de siècle-roman, *Van observatie tot extase. Sensitivistisch proza rond 1900*. Publiceerde onder andere *Het verloren paradijs. De literatuur en cultuur van het Nederlandse fin de siècle, Nederlands toneel in het fin de siècle 1890-1900* en 'Louis Couperus en de temperamentenleer'. Was tot 2008 universitair hoofddocent van de Radboud Universiteit Nijmegen. Was hoogleraar Nederlandse Taal en Cultuur aan de Universiteit van Lublin in Polen. Auteur van onder meer *Over Eline Vere van Louis Couperus; Louis Couperus en Pier Pander; Couperus en het Corpus Hermeticum en Noodlot en Wederkeer*. Winnaar van de Couperuspenning 2007.

Prof. dr. M. Klein

Emritus hoogleraar Neerlandistiek aan het Istituto Universitario Orientale in Napels. Auteur van onder meer de dissertatie *De koningsromans van Louis Couperus en Zingende lijnen, gebeeldhouwde impressies* (Couperus Cahier I).

Mevr. dr. J.E. Koch

Directeur van het Letterkundig Museum en van de Stichting Lezen. Publiceerde essays over en brievenedities van onder meer de schrijfsters Anna Blaman, Emmy van Lohorst en Sonja Witstein en bereidt een biografie over Anna Blaman voor. Publiceerde onder andere *Den Haag, je tikt er tegen en het zingt. Literair Den Haag vanaf 1750*.

Drs. A. Meinderts

Bestuur:

Drs. Annebeth Simonsz
Toni Termeulen
Drs. Inge van Es
Mr. Pieter Verhaar
Drs. Peter Hoffman
Drs. Hester Meuleman

Voorzitter
Penningmeester
Secretaris
Vice-voorzitter
Algemeen lid
Algemeen lid

De Stichting Louis Couperus Genootschap is door de Belastingdienst per 1 januari 2009 aangewezen als een Algemeen Nut Beoogende Instelling (ANBI) met het nummer 8020.53.397. Giften aan de stichting zijn aftrekbaar van de inkomsten- en vennootschapsbelasting. Kamer van Koophandel: 41157707.

Geachte donateurs,

‘Een ieder zag vol verwachting toe. En de stortvloed van geschenken en surprises begon.’ Zoals Sinterklaas voor Eline Vere en omstanders aanving, zo begon het Couperus-jaar voor ons. En die stortvloed kwam er: tal van evenementen en publicaties zorgden ervoor dat Louis Couperus volop in de belangstelling kwam te staan. In deze *Arabesken* vindt u nog een klein deel van de surprises van afgelopen jaar: de lezing die Thom Hoffman in de Openbare Bibliotheek Amsterdam gaf bij de presentatie van het Couperus-nummer van *De Parelduiker*, een artikel dat Léon Collé schreef op basis van zijn winnende scriptie en een artikel van oud-voorzitter Petra Teunissen-Nijse, waarin zij verslag doet van al die verwachtingen die uitkwamen. Daarnaast is er een interview met Oek de Jong, een bespreking van het boek *Hofstad* en natuurlijk onze vaste rubrieken.

Het einde van het succesvolle jaar ging gepaard met een grote omwenteling in het Louis Couperus Genootschap en in de redactie van *Arabesken*: Ria Keene, Han Peek, Liesje Schreuders, Petra Teunissen-Nijse en Tessy van de Ven namen afscheid en werden opgevolgd door Inge van Es als secretaris, Annebeth Simonsz als voorzitter, Toni Termeulen als penningmeester en ondergetekende als hoofdredacteur van *Arabesken*. Liesje Schreuders blijft wel in de redactie, die verder is aangevuld met Looi van Kessel, maar van redacteur Susanne Onel nemen wij met dit nummer ook afscheid. *Tant pis!* om het Franse vocabulaire aan te houden dat zij tijdens de Genootschapsdag op 13 april bezigde in een onvergetelijke vertolking van Betsy Vere.

Een nieuwe lente dus, die ook op persoonlijk gebied reeds invloed uitoefent. Nu ben ik het als neerlandica gewend dat mijn vrienden me angstvallig aankijken wanneer ze een uitdrukking of werkwoordsvorm verkeerd hebben gebruikt, alsof ik meteen met een grote liniaal klaar zou staan om ze af te straffen. Maar deze keer gaan ze nog verder met me mee en vragen me steeds: ‘Hoe is het met Louis?’ als betrof het een goede vriend van me, voor wiens lot ze zich allemaal oprecht interesseren. Lieden die nog niet zijn ingewijd in deze persoonlijke onderlinge betrekkingen en hogere kunst in het algemeen, vragen: ‘Arbesken? Waddisdat?’ Ik leg geduldig uit dat het een tijdschrift over Louis Couperus betreft. ‘J’maar, waarom heettet dan Arbesken?’ Volgt een uiteenzetting over de bundel *Korte arabesken*, waarin korte sierlijke verhalen staan, zoals de hele stijl van Couperus sierlijk is. ‘Jaja, zal wel, maar wat betekent Arbesken dan?’ ‘Arábesken.’ ‘Okee, wat betekent Arábesken dan precies?’ ‘Precies? Nou, sierlijke, eh...’ Ja, daar sta je dan. Gelukkig kwam op dat hachelijke moment net mijn vriend Louis langs, die zei: ‘In eerste instantie, o onwetenden, is een arabesk een versiering, bestaande uit een slingerende grondlijn, bekleed met bladeren, bloemen, vruchten, gedeelten van mensen- of dierenbeelden in grillige vormen, maar op sierlijke wijze geschikt en aaneengestremgeld.’ ‘Dat dus,’ mompelde ik nog met het schaamrood op mijn kaken, terwijl ik uit mijn ooghoeken keek naar mijn vriend Louis, die me een minzame glimlach gaf, een kleine buiging maakte, zijn jas schikte en daarna zijn weg vervolgde, met licht dansante pas, trots zijn leeftijd, wijl hij zijn wandelstok in sierlijke lijnen bewoog, op weg naar nieuwe horizonten. 🐾

*Namens het bestuur en de redactie,
Hester Meuleman*

Bewerkingen van Couperus: De Auteur en Nederlands-Indië

Op 18 oktober 2013 hield de acteur en fotograaf Thom Hoffman een lezing in de Openbare Bibliotheek Amsterdam, ter gelegenheid van de presentatie van het Couperus-nummer van het tijdschrift *De Parelduiker*. De tekst van deze lezing is hieronder ongewijzigd, en licht ingekort door Thom Hoffman, opgenomen.

Door Thom Hoffman

Over Couperus' oeuvre, en over de persoon achter het werk is al heel veel gezegd, geschreven, geïnterpreteerd, en subjectief ingevuld, door critici in zijn tijd natuurlijk, onder wie de grote Van Deyssel, door Henri van Booven, door H.W. van Tricht, door Bastet uiteraard, door Gerard Reve met een curieus werkje; het jongste nummer van *De Parelduiker* is geheel aan Couperus gewijd. Hier is een nieuwe Couperus-Beobachter bijgekomen, Bas Heijne, met de mooie film *Niet te stillen onrust* en een verrassend intiem literair portret, *Angst en Schoonheid*.

Bij deze bijeenkomst gaat het over bewerkingen van zijn romans, maar we zullen niet aan een schets van de enigmatische reus Couperus ontkomen. Een bewerking voert ons immer naar het hart van een roman, en dus dat van de auteur. Immers, meer nog dan tijdens het lezen, ben je tijdens het maken van een bewerking gedwongen jezelf de vraag te stellen: wat heeft de auteur zijn lezers willen zeggen? Wat zegt de roman mij? En hoe vertaal ik dat weer naar de kijker van film, televisiespel of toneelstuk? Het maakt niet uit welke functie je hebt bij de bewerking, schrijver, regisseur of acteur. Je probeert zo integer mogelijk, vanuit het maximale jou beschikbare begrip van de tekst, vorm te geven aan wat je vermoedt dat Couperus bedoelde.

Ik ben geen academisch Couperus-vorser. Er zijn best één of twee historische romans van zijn hand die ik zuchtend terzijde heb gelegd... Toch meen ik hem goed te kennen.

Ten eerste als lezer.

Die magische vonk van het lezen, die versmelting van lezer en boek waardoor de auteur via zijn personages een bijna bevrijdend inzicht in het leven kan geven, sprong bij mij over toen ik zo'n vijftien, zestien jaar was. Niet alleen door het lezen van Reves *Nader Tot U* en *Op Weg Naar Het Einde*, uit het boekenkastje van mijn moeder, maar evenzeer toen ik *Noodlot* las, een vroeg werk, een oefening bijna, uit 1890. *Noodlot* is minder breed van opzet dan zijn andere romans en is daardoor toegankelijker, zeker voor een middelbare scholier.

Geïllustreerd met onheilspellende wolken boven Noorse fjorden, ontrolt zich het liefdesdrama van de aimabele maar saaie dandy Frank, de Londense freule Eve, en de ziekelijk jalouse uitvreter Bertie...

Maar een uur later, alleen in zijn kamer, des avonds, liep hij heen en weer, ziedende van een hartstocht die zijn zwak lichaam in alle zenuwen trillen deed, zoals een storm een tengere berk schudt. Zijn mooi gezicht was in een bittere woede over zijn

machteloosheid verwrongen tot een lelijk masker van slechtheid en met gebalde vuisten liep hij heen en weer, heen en weer, als een dier in zijn hok. (p.91)

Hier ondergaan we de eerste kant van Couperus' dramatische talent: het verhaal wordt bijna letterlijk in beweging gezet door het emotionele leven van de hoofdpersoon. Grote emoties schuwt Couperus niet, integendeel. Hij bewerkstelligt er met het grootste gemak een directe identificatie mee door de lezer. Hoe dieper de ellende van het hoofdpersoonage, hoe meer Den Haag en Indië ervan smulden! Couperus als 'modern' psycholoog én slim dramaturg.

Kijk eens hoe hij de ondergang van Eline Vere letterlijk in beweging omzet, en dynamisch visualiseert:

Ook de voordeur sloeg rammelend dicht en zij stond op straat. Een stortregen plaste stromend neer en de gierende wind rukte haar mantel op en sloeg haar als met vochtige gesels in het gelaat. Het was haar onmogelijk tegen die woeste kracht in te gaan en zij wendde zich om en liet zich doelloos voortstuwen door de storm, die haar in de rug vloog als een reusachtige vampier, met brede verscheurende klauwen. Doelloos liet zij zich voortslepen in die jammerende nacht. Niemand zag zij op straat en in haar eenzaamheid van sombere duisternis, van passende stortregens, van rukkende vlagen, overviel haar, nu zij zichzelf bewust werd, een kille ontzetting. Het was haar of zij uit het gewone leven was weggerukt, en in een sfeer vol helse angst en rampzaligheid neerzank.

De Argentijnse dichter Borges noemde als voornaamste kwaliteit van poëzie, dat je jezelf erop betrappt dat je de teksten bijna hardop aan het lezen bent. Die Borges-kwaliteit bezit Couperus in hoge mate.

Maar in mijn ogen zijn Couperus' welklinkende zinnen toch vooral een middel, het knisperende pakpapier rondom zijn vaak donkere drama's. Hoe vaak loopt het niet slecht af met deze eblouissante freules, in hun boudoirs vol psyches, Japanse waaiers en ruisende baljapons? Achter die virtueuze buitenkant en de pessimistische visie, zit een ander Couperus-talent, namelijk de stuwende kracht van zijn narratieve structuren.

Nog voor *Noodlot* had mijn kennismaking met de verteller Couperus al plaatsgevonden bij het zien van *De stille kracht* op televisie in 1974. Deze uitzendingen maakten indruk op miljoenen kijkers, die in 1969, vijf jaar daarvoor dus, al hadden kunnen genieten van *De boeken der kleine zielen* (10 delen, zwart-wit) waarbij Couperus' dialogen in de adaptatie van Yvonne Keuls respectvol waren overgenomen, en de rol van Constance voorbeeldig werd gespeeld door Ellen Vogel.

Ellen Vogels Constance belichaamt volledig de wereld van Couperus. De hoge perfectie van haar rol moet een spookbeeld vormen voor alle Couperus-actrices na haar... Heel Nederland sprak over de geaffecteerd sprekende, arrogant overkomende Constance. Maar week-in-week-uit leefden toch miljoenen kijkers met haar mee. Uit deze tv-serie bleek zonneklaar hoe behendig Couperus in 1901 in zijn appartement in Nice, op veilige afstand van Den Haag, alle verhaallijnen van zijn 700 pagina's tellende familie-epos had weten op te bouwen, door elkaar heen te weven, en met verrassende psychologische wendingen had weten uit te werken. Als geen ander benut Couperus contrasterende

Jenny Heetkamp,
Pleuni Touw en
Willem Nijholt in de
televisiebewerking
van *De stille kracht*
door Walter van der
Kamp in 1974. Foto:
Kippa, Amsterdam.
Bron: Louis
Couperus, *De stille
kracht*. Wageningen,
1973.

karakters: geniet van de venijnig-pijnlijke duels tussen Constance, Bertha en Adolphine! En wat een inlevend vermogen had achtendertigjarige Couperus getoond naar alle generaties van de familie van Lowe. Adolescent, middelbaar, en oud, de aspiraties en desillusies der generaties, voor een flink deel gebaseerd op observaties binnen zijn eigen familie, werden schitterend gedifferentieerd uitgewerkt.

Couperus' karakters léven, ze ontstijgen de abstract-inhoudelijke compositie, het palet van menselijke eigenschappen die Couperus als scenarist intuïtief-schematisch over zijn personages verdeelde. En bijna zeventig jaar na het schrijven van *De kleine zielen* veroverde hij andermaal het Nederlandse publiek. Zo'n tweede leven is niet veel auteurs gegeven. Het immense succes van *De kleine zielen* inspireerde Hilversum in 1974 op Couperus terug te grijpen. Nu sprak heel Nederland over actrice Pleuni Touw, met name over de scènes waarin de smachtende Léonie haar man stelselmatig bedriegt, en op mysterieuze wijze wordt bespuwd met sirih tijdens het baden.

Wat had Couperus van deze ontvangst gevonden? Met alle aandacht voor het scandaluze gingen pers en publiek misschien wel voorbij aan een diepere inhoud? Misschien ook waren juist deze passages de doelbewuste ingrepen van een gewiekst auteur. Volgens mij wist Couperus dondersgoed dat een literator zich vooral niet moest schamen voor verhaalelementen die ook een breed, low-brow publiek zouden kunnen aanspreken.

Putten sommige biografen zich uit in het leggen van diepte-psychologische verbanden tussen Couperus' romanfiguren en zijn deels verborgen privéleven, er is net zo veel te

zeggen voor de theorie dat de auteur bewust gebruikmaakte van situaties in zijn leven, en deze uitvergrootte om zijn lezers iets smakelijks voor te zetten. Zijn lenige verteltechniek zou Couperus heden ten dage tot een veelgevraagd Hollywood-scenarist maken. Het is één van de verklaringen voor de belangstelling die tv- en filmmakers decennialang voor zijn werk hebben gehad, onder wie de naar Los Angeles uitgeweken Hagenaar Paul Verhoeven. (Wat is dat toch met die Hagenaars?)

Op drieërlei wijze is de tv-reeks *De stille kracht* uit 1974 van grote invloed op mijn leven geweest. Het wekte mijn interesse in acteren, in Couperus en andere literatuur, en ten slotte mijn belangstelling voor onze koloniale geschiedenis.

Het zien van de tv-serie beantwoordde vele van mijn nooit uitgesproken persoonlijke vragen. De Indische achtergrond van mijn familie van vaders kant (woonplaats Palembang, Sumatra) werd er door regisseur Walter van der Kamp in beeld gebracht. De affaire Hueting over 'excessen' tijdens de Politionele Acties had enkele jaren eerder plaatsgevonden. Binnen ons gezin, met mijn Indische grootmoeder enkele straten verderop, waren de emoties daarover hoog opgelaaid. Op de lagere school hield ik een spreekbeurt over de Politionele Acties. Na de dood van mijn grootmoeder begon ik met het lezen van Multatuli, en het verzamelen van boeken over de geschiedenis van Nederlands-Indië, een belangstelling die een studie op zich is geworden.

Couperus werd zo vooral een venster op de kringen waarin hij leefde, een venster op Nederlands-Indië, en zijn Haagse romans tonen het leven in een stad die gedomineerd wordt door militairen, oud-planters en hoge ambtenaren, gerepatrieerd uit Onze Kolonie.

Als er iets rondwaart door *De kleine zielen* is het wel de geest van wijlen vader Van Lowe, de gouverneur-generaal wiens portret streng en gebiedend op de uiteenvallende familie neerkijkt. 'Neergang Eener Haagsche Familie', 'Grandeur Déchue', 'Fin de race'... Den Haag is een beklemmende voortzetting van Indië. Een fase in het koloniale verval, het einde van een tijdperk. Vader John Ricus Couperus en schoonvader Guillaume Baud hielden vast aan versleten ideeën over het Cultuurstelsel en Verbod op de Vrijheid van drukpers (Bastet p.61). Marx en Engels trachtten een einde te maken aan Dickensiaanse armoede van het proletariaat. Sociale processen voltrokken zich in een tempo als nooit tevoren. In zijn werk beschrijft Couperus het naderende einde van de negentiende-eeuwse aristocratie zoals Tsjechov dat in Rusland deed. Schitterend vind ik de figuur van de politieke redenaar Brauws, met zijn 'Vrede', een op leeftijd geraakte en uitgebluste Bazarow uit Toergenjevs *Vaders en zonen*. Brauws belichaamt Couperus' getob over de snel veranderende wereld.

Zoals Heijne boeiend aantoont in *Angst en schoonheid* had de ouder wordende Couperus moeite met de rauwe werkelijkheid, met de wreedheden van de Eerste Wereldoorlog, en met het verlies van de idyllische schoonheid van de wereld uit zijn jeugd. Wie wel eens door de feeëriek Sophiealaan in Den Haag gewandeld heeft, met de villa's van grootvader Reynst en schoonvader Baud, zal begrijpen wat ik bedoel. Hier liep een gevoelig, kwetsbaar, fantasierijk kind, gekoesterd door zijn oudere zusters, in een levend schilderij van Alma Tadema. De groene villawijk waar Couperus opgroeide was speciaal ontworpen om de fabrieksarbeiders in het oosten van de stad op afstand te houden. Een droomwereld van kapellen in de tuin, van brede lanen met hier en daar een koets, bediendes.

Den Haag was een rangen- en standenmaatschappij, zoals die in Engeland nog steeds bestaat. De elites van Den Haag, Batavia en Buitenzorg zaten gevangen in een Struggle for High Life: alles draait om ministeriabel zijn, zich op jours en soirees pous-

seren voor posities aan het Hof. Om met ritmeester Gerrit uit *De kleine zielen* te spreken: 'Niet de Upper Ten maar de Upper Two or Three.' Dit is de wereld die Couperus als geen andere schrijver kende. Onder deze sociale druk bezwijken enkele van zijn fraaiste romankarakters: de krankzinnig geworden broer Ernst, zoals dat ook in werkelijkheid in Couperus' familie gebeurde, de outsider Paul en niet te vergeten Eline Vere met haar overdosis laudanum. Addy van der Welcke, het kind van de toekomst, overleeft, maar vraag niet hoe. Binnen deze kringen is Couperus op zijn allerbest, zoals cineast Martin Scorsese zijn fraaiste films maakt over Little Italy.

Hoe moet men de status, rijkdom en opvattingen inschatten van de cercle waarin Couperus opgroeide?

In *Kultuurstelsel en koloniale baten, de Nederlandse exploitatie van Java, 1840-1860* (p.30) komt historicus Fasseur met tot de verbeelding sprekende cijfers: alleen al in 1840 leverden de Javaanse producten 62 miljoen gulden op. Tussen 1851 en 1870 vormde de koloniale handel 31 procent van het totale staatsinkomen. Rond 1858 kreeg de resident van Bantam, de chef van assistent-resident Eduard Douwes Dekker, bovenop zijn jaarsalaris van 15.000 gulden, een winst-toeslag van 1.300 gulden. De emolumenten van de resident van Surabaya liepen op tot 14.500 gulden, waarmee deze zijn jaarsalaris wist te verdubbelen. Maar in Pasoeroean was de bonus het allerhoogste van de gehele Indische archipel. Maar liefst 25.000 gulden bovenop het jaartraktement, waarmee de resident drie keer zoveel verdiende als de minister van Koloniën in het Haagse kabinet!

Zoals bekend is het deze residentie, te Pasoeroean, waar Louis Couperus verbleef toen hij *De stille kracht* schreef. Kijk naar de foto's in Rob Nieuwenhuys' *Baren en oud-gasten* van de gekostumeerde bals en de tableaux vivants die Couperus regisseerde. Een groter contrast met de pauperwereld van de *Max Havelaar* is binnen Indië niet denkbaar.

Sprekend *De stille kracht* en de *Max Havelaar* elkaar tegen? Volgens mij juist niet. Je kunt zeggen dat dit twee complementaire werken zijn, en samen een goed en betrouwbaar beeld geven van de schizofrene maatschappij in Nederlands-Indië. Ze vertegenwoordigen 'Kromo-Blanda' (woorden van de ondernemer en idealist Hendrik Tillema), bruin en wit, en de ambtenarij, slechts enkele duizenden Europeanen op een bevolking van 60 miljoen, in een onmogelijke spagaat daartussen.

Voelde Couperus zich er thuis? Ik denk net zo min als Douwes Dekker. De beschrijving van de roddelzieke kringen rond de Van Oudijcks is niet minder scherp dan die van de Haagse coterieën. Een benauwende Hollandse sfeer. Léonie tracht zich er in dezelfde mate aan te ontworstelen als Eline of Constance.

Bij het verfilmen van *Eline Vere* sprak ik regelmatig met regisseur Harry Kümel. Hij vertelde me zijn visie op Elines ondergang: Elines zoektocht naar geluk wordt in feite gehinderd door het ontbreken van een seksueel leven, ingesnoerd als zij is in het bekrompen en oerburgerlijke Nederland. De Betsy's, Bertha's en Adolfines staan voor het beklemmende Hollandse denken. Couperus toont zich een groot humorist in de vileine portretten van deze dominante dames, een overigens minder belicht aspect van zijn schrijverstalent. Het zijn Couperus' Droogstoppels! Kümel benadrukte in zijn film dat Eline voor het ontplooiën van haar persoonlijkheid (het bevredigen van haar driften) naar het buitenland moest. Neem Cornélie in *Langs lijnen van geleidelijkheid*, of Léonie, verlangend naar een van haar minnaars in Batavia. Het is een te vaak terugkomend gegeven om niet als autobiografisch element te zien. Bastet heeft dat met Couperus' 'vagabondeeren' in Italië in ruime mate aangetoond. Laten we niet vergeten dat homoseksualiteit voldoende was om Oscar Wilde in Engeland op basis van 'Artikel 28' in het cachot te smijten, waar hij zijn wanhopige *De Profundis* schreef.

Het roept een interessant spiegelbeeld op: wij ontdekken via Couperus' fictie zijn werkelijkheid, en worden vervolgens gewaar hoe deze tijd, met de daarin heersende opvattingen, Couperus dwong om te gaan schrijven, om zich staande te kunnen houden.

Het is opvallend dat in het gehele werk van Couperus niet één commentaar op of verwijzing te vinden is naar Douwes Dekker of de *Havelaar*. Tijdens een eerdere voordracht in Hotel Des Indes werd ik erop gewezen dat deze observatie niet correct was... Er komt in *Oostwaarts* éénmaal de naam Douwes Dekker voor... Ik vroeg het jaartal, aha... 1921...! Dat was Eduards achterneef Ernest! De revolutionair uit het rode nest Semarang, die de Nationalisten ondersteunde en daarom naar Nederland verbannen werd. De aristocraat-poëet Couperus voelt weinig sympathie voor deze anarchist. Op zijn derde reis naar Indië bleef hij ondanks zijn geheel individuele ontwikkeling doordesemd van de reactionaire opvattingen uit zijn familie.

Wie het aandurft het idealiseren van Nederlands-Indië achter zich te laten, realiseert zich dat een toenmalige 'Soos' in Batavia, Malang, of Medan, in denkbelden weinig onderdoet voor de hedendaagse Rotary- of Lions-clubjes in Enschede, Leeuwarden of Middelburg. Een onafhankelijk denker als Couperus - maar zeker ook Douwes Dekker en journalisten als Brooshoof en Walraven - voelde zich in Indië al snel geïsoleerd, om niet te zeggen een paria.

Veelzeggend vind ik dat zinnetje van W.F. Hermans in de korte biografie *De raadselachtige Multatuli*: 'Van het beschavingsniveau der Europeanen in Nederlands-Indië dient men zich geen illusies te maken.'

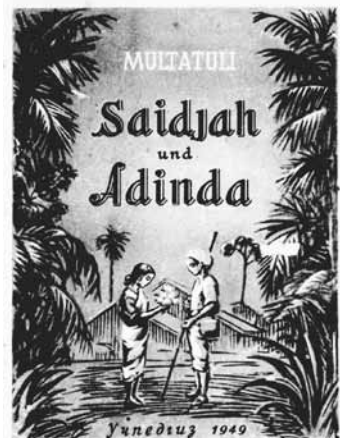
Interessant is de tijd waarin *De stille kracht* werd geschreven, 1899. Een keerpunt in de koloniale geschiedenis. De jaren waarin voor het eerst kritische kamervragen werden gesteld over de gewelddadige behandeling van koelies op de plantages op Sumatra's oostkust. Wilhelmina sprak in de troonrede van 1901 over de 'Ethische richting', het zo noodzakelijke emanciperen van de inlander. Een denkrichting die met diepe dalen en zwarte bladzijden, verbod op samenscholing, showprocessen, een geheime politieke inlichtingendienst (PID) en een heus Goelag-achtig werkkamp op Nieuw Guinea (met 50 procent sterfte onder de veroordeelde antigouvernementele dissidenten), onafwendbaar zou leiden tot proclamatie van Merdeka! een halve eeuw later, door Sukarno.

Hoewel *De stille kracht* het fictieve portret is van een jonge vrouw op zoek naar blijvend geluk, en van een beklemmende Hollandse microkosmos aan tropische kusten, toont Couperus zich er gevoelig voor de verontrustende politieke signalen uit de werkelijkheid, signalen die hem persoonlijk moeten hebben verontrust. Voortekenen van revolutie vanuit maatschappelijke kringen die op het kantoor van de rijkste residentie van de kolonie buitengesloten waren, maar die Couperus met zijn sensitieve natuur toch heeft waargenomen. Zou hij kennis hebben gehad van Sentot's *Voekzang* uit 1860, van Sicco Roorda van Eysinga, ook wel getiteld 'De laatste dag der Hollanders op Java'?

Dan schroeie de oorlogsvlam Uw velden/Dan roll'de wraak langs berg en dal/Dan styg'de rook uit Uw paleizen/Dan trill'de lucht van 't moordgeschal.

Ik sluit af met een citaat, naast Multatuli's 'Saidjah en Adinda', en 'Rede tot de Hoofden van Lebak' misschien wel de mooiste passage uit de Nederlandse literatuur. Couperus opent ons een venster op

Omslag van een
Russische uit-
gave van Saidjah
en Adinda uit
1949. Collectie
Multatuli Huis.

*De dessa Badur in
het district Parang-
Kujang in Java, 1973.
Foto: Bert Vinkenborg.
Collectie Universiteit
van Amsterdam.*

zijn wereld en zijn tijd, de hoofdreden waarom hij voor mij als bron voor film-, tv- of toneelbewerking van onschatbare waarde is:

Maar diep in zijn ziel, nooit overheerst, hoewel zich, voornamelijk minachtend glimlachend, schikkend, lenig ne'ervlijende, onder zijn noodlot; diep in zijn ziel, trots een in het stof kruipende eerbied, vrij levend in zijn eigen mysterielevens, verborgen voor de Westerse blik, hoe die ook het geheim te doorgronden zoekt – als met een wijsbegeerte, van toch vooral glimlachend voorname rust te bewaren, buigzaam toegevend, hoffelijk schijnbaar naderende – maar diep in zich, heilig zeker van eigen mening, en zo wijd verwijderd van alle overheersers-gedachte, overheersers-beschaving, dat een verbroedering tussen meester en dienaar nooit zijn zal, omdat onoverkomelijk het verschil blijft, dat voortwoekert in ziel en bloed. En de Westerling, prat op zijn macht, op zijn kracht, op zijn beschaving, humaniteit, troont hoog, blind, egoïst, eigendachtig tussen al de ingewikkelde raderen van zijn autoriteit, die hij uurwerkzeker laat grijpen in elka'ar, controle op iedere wenteling, tot voor vreemden, buitenaf, een meesterwerk, een wereldschepping, schijnt te zijn die overheersing der zichtbare dingen: koloniatie van de bloedvreemde, zielvreemde grond. (...) De overheerste (...) is zich bewust van de stille kracht, onuitgesproken. Hij voelt het mysterie aandonzen in de ziedende wind van zijn bergen, in de stilte der geheimzwoele nachten. En hij voorgevoelt het verre gebeuren. Wat is, zal niet altijd zo blijven: het heden verdwijnt. Onuitgesproken hoopt hij, dat God zal oprichten wat ne'er is gedrukt, eenmaal, eenmaal in de ver verwijderde opendeiningen van de dageradende Toekomst.

TH© 18 oct 2013

De verleidende kracht van stijfiguren

Léon Collé is de winnaar van de Louis Couperus Scriptieprijs, die werd uitgereikt in 2013. Dit artikel is gebaseerd op zijn winnende scriptie en laat zien hoe de taal in *De berg van licht* de lezer verleidt homoseksualiteit op een andere manier te benaderen dan men in Couperus' tijd gewoon was.

Door Léon Collé

De roman *De berg van licht* (1905-1906) over de kindkeizer Heliogabalus werd door Couperus zelf al omschreven als 'een roman over homoseksualiteit'.¹ Deze seksuele geaardheid was in Couperus' tijd nog een erg beladen onderwerp en werd gewoonlijk afgeschilderd als iets vreemds en ziekelijks. Het schokeffect van de hachelijke onderwerpskeuze van *De berg van licht* werd enigszins getemperd doordat het slecht afloopt met de homoseksuele keizer, en doordat het een historische en oriëntalistische roman betreft. In dit artikel wil ik echter laten zien door welke stijlmiddelen de lezer van toen en nu ertoe wordt verleid homoseksualiteit niet simpelweg af te keuren.

In zijn essay *Le plaisir du texte* (1973) richt literatuurtheoreticus Roland Barthes zich op de ervaring van het lezen. Meer specifiek gaat het hem om het plezier van het lezen.

Belangrijk hierbij is dat hij vooral spreekt over taal als materiaal: een tekst is meer dan datgene waarover die tekst gaat. Het plezier waarover Barthes het heeft, schuilt niet in de referentie, de betekenis van de tekst, maar juist in de mogelijkheid dat een element in de tekst geen bepaalde functie heeft. Zo kan de lezer bijvoorbeeld genieten van wat Barthes met een wellicht wat onverwachte term 'erotische woorden' noemt. Dit zijn woorden die uitbundig worden herhaald of juist onverwacht en bijzonder zijn; die níét dienen om het verhaal sec aan de lezer mee te delen.²

Herhalingen en neologismen vallen onder Barthes' 'erotisch taalgebruik', en dat zijn nu juist twee elementen waarvan Couperus rijkelijk gebruikmaakt en die zijn stijl zo bijzonder maken. Dankzij die uitbundige stijlelementen stoort de lezer, die het plezier van de tekst

The Adolescent Bacchus, Caravaggio, ca. 1598. Foto: Giunti Photographic Archive/Foto Rabatti-Domingie, Florence. Bron: G. Fossi, Uffizi, art, history, collections. Florence 2010, p.529.

beleeft, zich niet of minder aan de inhoud van de tekst, aan mogelijke bedoelingen achter de tekst of aan contradicties.³

Verdoezelende retoriek

In zijn proefschrift *Rhetoric and Pleasure: Readings in Realist Literature* (1992) richt literatuurwetenschapper Jan van Luxemburg zich, geïnspireerd door Barthes, ook op tekstualiteit. Hij behandelt de conventionele en retorische aspecten van vier eind-negentiende- en begin-twintigste-eeuwse romans, waaronder Couperus' *De berg van licht*. Van Luxemburg zoekt in deze romans elementen die de centrale boodschap van het werk verdoezelen. Deze elementen zoekt hij niet in de plot, maar in de stijl van de romans. Hij gaat ervan uit dat een esthetiserende retoriek niet alleen plezier kan veroorzaken, maar ook de inhoud van de tekst kan ondergraven of uitstellen. Dit kan bijvoorbeeld gebeuren in passages waarin de verteller verwerpelijk geachte zaken als roddel, losbandige seksualiteit en wreedheid afkeurt. De ernst van deze moraliserende boodschap wordt dan ondermijnd door de uitbundige, esthetische beschrijving van deze zaken. De lezer zal, is zijn theorie, door het tekstplezier zijn of haar moreel waardeoordeel aanpassen.

Zo kan de lezer dankzij Couperus' retoriek genieten van de wrede passages in *De berg van licht* zonder zich in te leven in de slachtoffers van de wreedheid en zonder dat hij of zij tot echte afkeuring van deze wreedheid wordt opgeroepen. Deze retorische procedure noemt Van Luxemburg 'een retoriek van de verdoezeling, waar de uitbundige taal mogelijk engagement met de wreedheid en de geilheid van wat beschreven wordt, afdekt of belemmert'.⁴

The Roses of Heliogabalus, Sir Lawrence Alma-Tadema, 1888. Bron: Wikipedia.

The Roses of Heliogabalus

Hoewel Van Luxemburg alleen literatuur behandelt, is zijn theorie ook op andere kunstvormen toe te passen. Een goed voorbeeld is Sir Lawrence Alma-Tadema's schilderij *The Roses of Heliogabalus* uit 1888. Dit kleurrijke schilderij beeldt een orgie uit van keizer Heliogabalus (de hoofdpersoon in *De berg van licht*). Een aantal van zijn gasten wordt onder rozenblaadjes bedolven. Volgens een legende verstikte de decadente keizer op deze wijze zijn gasten. Maar dit schilderij is alleen te interpreteren als een representatie van misdaad en lijden als je deze legende kent; moord is bepaald niet de eerste associatie die dit prachtige schilderij oproept. Dit komt vooral doordat de laag van bloemblaadjes nog erg dun is en nog niemand heeft kunnen doen stikken. Een negatieve interpretatie wordt echter ook ontmoedigd door het esthetische plezier dat het werk teweegbrengt. De stijl van het werk is erg uitbundig, de vele verschillende soorten marmer en de verfijnd individueel geschilderde bloemblaadjes geven een rijkdom aan details. Geconfronteerd met deze overdadigheid is de beschouwer minder geneigd een poging te doen precies te achterhalen wat er gebeurt in de uitgebeelde scène. De details van de afbeelding leiden af van 'het verhaal' dat hier wordt verteld. Bovendien maakt het feit dat de kijker esthetisch plezier beleeft aan het beeld, dat een mogelijke afkeuring van de gebeurtenis wordt ondergraven. Door samen met de keizer te genieten van het tafereel is de beschouwer enigszins medeplichtig aan diens sadisme.

Couperus' versie van de legende

De door Tadema uitgebeelde gebeurtenis wordt ook door Couperus kleurrijk beschreven in zijn roman over de keizer. Anders dan op het schilderij zit in de roman de uitbundigheid onder meer in het feit dat over de gasten een grote verscheidenheid aan bloemen wordt uitgestort:

En het was of de datura's bengelden de klokkenhymne van hare heksengeuren; of de tuberozen de giftaromen van hare zielen in druppelen dik venijn aftappelden, of narcissen, madelieven, violen, stervend, verdrukt, vertrappt, verpletterd, uitschreeuwden de kreten harer teederheden, die in deze wanhoop verwerden tot een magische macht van overzwingeling, want twee elkaâr omhelsende dronkene vrouwen, overdekt, overstelpt, overgeurd, overzwingmeld, verbleekten met puilende oogen, en stierven te samen, met hikkende gorgels... Verderop rees een knaap, lachte gek, sloeg in de lucht met zijn handen en stortte nerveeloos neêr in een hoop zwarte violen, waarin hij verzonk als in een fluwelen bed...⁵

Couperus' uitbundige stijl hier is exemplarisch voor de hele roman. Dit fragment bevat vergelijkingen, personificaties (bezielde bloemen die het uitschreeuwen), synesthesie (een klokkenhymne van heksengeur), neologismen (heksengeuren), een paradox (kretes harer teederheden) en opsommingen, die soms voor een intensivering zorgen door het gebruik van parallelismen (overdekt, overstelpt, overgeurd, overzwingmeld). Hier is sprake van 'taalexces', aangezien deze stijlfiguren niet allemaal nodig zijn om uit te beelden wat hier gebeurt: een aantal mensen stikt doordat een grote hoeveelheid bloemen over hen wordt uitgestort. Vooral de eerste regels met de personificatie van de bloemen zijn excessief. De klokkenhymne, de heksengeuren en de giftaromen van hare zielen die in druppelen dik venijn aftappelen, leiden af van wat hier beschreven wordt: vallende en zich ophopende bloemen. De lezer ervaart het plezier van de tekst en wordt weggevoerd van afkeuring van de moordpartij.

Zie, misschien was dit alles goed...

De uitbundige stijlmiddelen in de beschrijving van de bloemrijke orgie zorgen voor plezier en verdoezelen de wreedheid van de gebeurtenis. In de volgende beschrijving van een orgie is de invloed van de stijl gecompliceerder. Wanneer de westerse Gordianus een orgie van de oosterse keizer aanschouwt, bekritiseert hij een afwijzende moraliserende houding ten opzichte van de losbandigheid:

De Romeinen (...), die bromden en die berispten en zich verre hielden van Hof en van Zonnetempel – zoo als zijn eigen vader, Gordianus senior – wat wisten zij anders dan de uitgeleefde tradities... Zie, misschien was dit alles goed... De aanbiddelijke onbewustheid van den goddelijken knaap, die zijn minnaar omhelsde, hoog getroond in festijnewalm, als een Aziatische god in wolken blond, en de orgie, die naar dat voorbeeld feller en feller koortste in het rond: die matronen in rozebroeken elkander in Lesbische vervoering omhelzend; de Moeder des keizers, de Augusta Semiamira, stervend van zaligheid tusschen den verliefden drang van die jonge centurionen... Misschien was dat alles goed... Wat wist de mensch, die nadacht, eigenlijk van goed en van slecht... Misschien naderde Rome zoo de Vervolmaking tot in het heilige Licht...⁶

In dit fragment wordt door allerlei stijlmiddelen simpele afkeuring van de oosterse losbandigheid ontmoedigd en wordt de lezer gestimuleerd homoseksualiteit niet zonder meer te veroordelen. Dit effect wordt bewerkstelligd door een verleidelijke retoriek die de afkeuring van de lezer tegenwerkt. M.J.A. Kasten analyseert dit fragment als volgt:

De passage (...) bevat een aantal herhalingen. Allereerst is er sprake van letterlijke herhaling van een cruciale zin die de lezer uitnodigt te reflecteren op de mogelijkheid van een positief oordeel over de orgie: 'Misschien was dit ('dat') alles goed'. Het woord 'misschien' wordt in de laatste regel nogmaals herhaald. Een ander voorbeeld van letterlijke herhaling is het intensiverende 'feller en feller', dat in combinatie met andere stijlfiguren, beeldspraak en neologismen (festijnewalm, koortste, rozebroeken) de seksuele opwindning van de orgie op de lezer zoekt over te brengen. Behalve van letterlijke herhaling is er ook sprake van parallelismen: 'die bromden en die berispten en zich verre hielden'; 'van Hof en van Zonnetempel'; 'wat wisten zij ...' 'Wat wist de mensch'.

De beschrijving van Bassianus bevat adjectieven die zijn goddelijkheid benadrukken: 'aangebiddelijke', 'goddelijken'. Verderop in dezelfde zin wordt hij vergeleken met een 'Aziatische god in wolken blond'. In dit laatste fragment zien we ook een voorbeeld van inversie, waarbij een lichamelijke eigenschap van de god – zijn begeerlijke haarkleur – extra nadruk krijgt. Bassianus is dus aantrekkelijk, maar tegelijkertijd bezit hij goddelijke eigenschappen, waardoor de lezer wordt verleid des keizers platte geilheid in een meer verheven licht te zien.

De beschrijving van Bassianus' vervoering is een onderdeel van een retorische opsomming waarin naast homoseksuele lustbeleving ook lesbische en heteroseks aan bod komen (de matrones in rozebroeken, Semiamira en de centurionen). De passage biedt lezers van verschillende seksuele geaardheid daarmee stof om hun erotische fantasieën uit te leven.

Wat wellicht het sterkst bijdraagt aan het retorische effect, is het feit dat deze passage, terwijl hier een externe verteller aan het woord is, wordt beschreven vanuit

het perspectief van de Romeinse patriciër Gordianus. Gordianus, een gunsteling van Bassianus, blinkt in tegenstelling tot zijn disgenoten uit door 'zeer grote gematigdheid in alle dingen'. Waar uitgerekend hij het bacchanaal niet ondubbelzinnig veroordeelt, wordt ook de lezer aangemoedigd zijn afkeuring op te schorten. Dat gebeurt – altijd een sterk middel – niet via een stellige bewering, maar met behulp van een retorische vraag: 'Wat wist de mensch (...)'.⁷

In zinsneden als 'wat wisten [de Romeinen] anders dan de uitgeleefde tradities', 'Zie, misschien was dit alles goed' en 'Wat wist de mensch (...) heilige Licht ...' is bovendien sprake van vrije indirecte rede. Dat wil zeggen dat vertellerstekst zich vermengt met personage taal. Hierdoor wordt het genuanceerde oordeel van Gordianus door de externe verteller nog eens extra bekrachtigd.

Kortom, de passage beoogt een dubbel retorisch effect. Als lezer word je ten eerste verleid om je morele oordeel over Bassianus' uitspattingen op te schorten. Geef je als lezer toe aan die retorische druk, dan biedt de beschrijving van de orgie tal van aanknopingspunten voor je eigen fantasieën, waardoor je als het ware medeplichtig wordt aan het exces.⁷

Besluit

Een morele afkeuring van de losbandigheid wordt hier ontmoedigd. Volgens Gordianus – en de externe verteller – baseren de sceptici zich slechts op uitgeleefde tradities en bestaat er geen zekerheid over goed en slecht. De retoriek van de passage verleidt de lezer om deze sceptische houding over te nemen en de orgie, inclusief homoseksueel gedrag, zelfs positief te beoordelen. Couperus' roman opent hier dus een andere manier van denken over homoseksualiteit dan gebruikelijk was in publicaties in zijn tijd, die immers meestal, al dan niet op basis van medische of juridische verhandelingen, afkeurend waren.

Noten

1. Philip Vermoortel, 'Hoe duister is een berg van licht?'. In: *Dietsche warande en Belfort: tijdschrift voor letterkunde, kunst en geestesleven* 127 (1982), nummer 8, p.578-589. Citaat op p.578.
2. Roland Barthes, *The Pleasure of the Text*. New York, 1975, p.42.
3. In *Le plaisir du texte* wordt onderscheid gemaakt tussen referentiële en materiële tekstualiteit.
4. Jan van Luxemburg, *Rhetoric and Pleasure: Readings in Realist Literature*. Frankfurt am Main, 1992. Dit citaat komt uit de Nederlandstalige samenvatting in de bijlage van het proefschrift, p.7.
5. Louis Couperus, *De berg van licht. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 24, p.317.
6. Louis Couperus, *De berg van licht*, p.297.
7. Deze analyse stuurde dr. M.J.A. Kasten naar mij in een e-mail op 6 juni 2012.

Als marmer blakend in de zuiderzon

In 1919 werd het verhaal *De ode* uitgegeven als afzonderlijke bibliothele uitgave: gezet in een mooie letter, verfijnd vormgegeven, gedrukt op luxe papier en bovendien zwaar gesigneerd door de schrijver zelf. De verschijning van *De ode* werd echter overschaduwed door de lofzang op Israël Querido's roman *Koningen* die Couperus even daarvoor had gepubliceerd in *Groot Nederland*. In de helft van het spaarzame aantal recensies dat aan *De ode* werd gewijd, speelde die bespreking door Couperus namelijk de hoofdrol.

Door Menno Voskuil

Louis Couperus schreef *De ode* in oktober 1917, en in de eerste maand van 1918 werd het verhaal afgedrukt in *Groot Nederland*, het tijdschrift waaraan Couperus als redacteur was verbonden.¹ *De ode* is gesitueerd in het oude Griekenland, waar tijdens de Olympische Spelen een aantal atleten het tegen elkaar opneemt in de pentatlon. Kallirhoë, een hetaire uit Korinthe, is naar Olympia afgereisd om haar favoriete atleet Xenofon aan te moedigen. Als vrouw mag Kallirhoë de Spelen niet bijwonen en daarom verkleedt zij zich als jongen, wat weer allerlei complicaties oplevert. Xenofon wint de Olympische Spelen, en na een gezongen ode door de Griekse dichter Pindaros ontmoet Kallirhoë de triomferende atleet voor het eerst in levenden lijve. Xenofon valt als een blok voor de hetaire en ze spreken af elkaar in Korinthe weer te treffen.

Couperus' zaakwaarnemer, zijn neef Frans Vlieland Hein, opperde om van *De ode* een bijzondere editie te maken, waarschijnlijk naar het voorbeeld van *De Zilverdistel*, een bibliothele uitgeverij die in 1910 was opgericht en al meerdere geslaagde uitgaven op haar naam had staan. Het was echter niet *De Zilverdistel*, maar Nijgh & Van Ditmar, de toenmalige uitgever van Couperus, die de productie en distributie van *De ode* op zich zou nemen. Het mooi uitgevoerde boekje verscheen uiteindelijk eind februari/begin maart 1919 in een oplage van tweehonderdvijftig door Couperus getekende exemplaren. Daarnaast werden er dertig recensie-exemplaren gedrukt die aan verschillende kranten en tijdschriften werden toegezonden.²

Aankondiging van
het verschijnen van
De ode in de Nieuwe
Rotterdamsche
Courant van
16 november 1918.
Collectie KB.

Door de ogen van een vrouw

De pers liep niet warm voor *De ode*, getuige het magere aantal recensies dat aan de bibliothele uitgave werd gewijd: slechts vier critici besteedden aandacht aan het boekje. Charles M. van Deventer schreef in *De Gids* een overwegend positieve kritiek. Hij was van mening dat het een goede vondst van Couperus was geweest om de Olympische Spelen te beschrijven door de ogen van een vrouw (zij het verkleed als jongen), maar had kritiek op het einde van het verhaal. Het zou afbreuk doen aan de haast bovenmenselijke kwaliteiten van de atleet, kwaliteiten die Pindaros in zijn ode bezong. Van Deventer had een beter einde in gedachten:

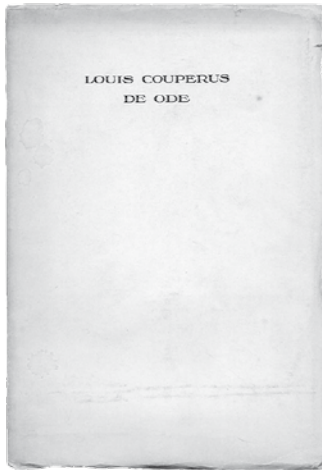

De ode, Elisa Pesapane, 2012, 60x50 cm, potlood op papier, privécollectie. www.elisapesapane.com.

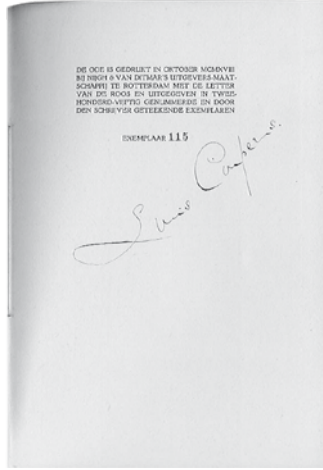
Schooner ware het geweest, zoo de verliefde vrouw den overwinnaar in den zomernacht had nageloopt en gevlod, doch hij haar met streng gebaar afgeweerd, zonder te dalen tot een bekentenis van zwakte, een kus en een afspraakje, gansch niet gestemd tot schenning van Olympia, Pindaros en Zeus, die hem de mannelijke zege geschonken had.³

Een korte bespreking van de hand van K. Kuipers werd gepubliceerd in het tijdschrift *Onze Eeuw*, ruim een jaar na het verschijnen van *De ode*. Kuipers roemde de levendige beschrijvingen die Couperus gaf van de stad Olympia en de sportwedstrijden. Hij plaatste een kleine kanttekening bij de historische accuraatheid van het verhaal:

Het zou kleingeestig zijn den schrijver op allerlei philologische of archaeologische onnauwkeurigheden te wijzen: wie zal zeggen of hij sommige van die 'vrijheden' niet opzettelijk heeft begaan?⁴

Omslag en titelpagina van een exemplaar van *De ode*.
Collectie H. Peek.

Kuipers eindigde zijn bespreking met een opmerking over de titelkeuze. *De ode* verwijst naar de gezongen loftuiting van Pindaros, maar naar de mening van Kuipers kwam juist dit befaamde feestlied van de Griekse dichter er bekaaid vanaf: het waren slechts fragmenten die 'in ietwat schrale parafrase' werden weergegeven en 'van den glans der Pindarische poëzie' bleef nauwelijks iets over. Hij meende dat Couperus er beter aan had gedaan zijn verhaal een andere titel mee te geven, zoals *Xenofon of Kallirhoë*.

Querido's Koningen

In de twee andere kritieken die aan *De ode* werden gewijd, speelde het boekje eigenlijk een ondergeschikte rol. De recensenten grepen de gelegenheid vooral aan om te reageren op het stuk over *Querido's Koningen* dat Couperus in april 1919 in *Groot Nederland* had gepubliceerd. Hij stak hierin zijn bewondering voor deze historische roman van Israël Querido niet onder stoelen of banken. Couperus betoogde dat dit soort epische romans de toekomst had en, belangrijker nog, hij verklaarde tegelijkertijd het genre van de contemporaine psychologische roman dood:

Ik kan mij vergissen maar voor mij staat het vast, dat geheel deze litteratuur - op een enkel meer dan talentvol en representatief werk na - ten ondergang is gedoemd binnen een halve eeuw, binnen tien jaren, binnen morgen-ochtend. Voor mij is de psychologische, bourgeoise roman en het dito kortere verhaal geschreven. Er is niet meer aan toe te voegen. Het is een uitgeput genre, dat nu geduurd heeft van af *Madame Bovary* of vroeger. Er zullen daarom nog wel honderd dergelijke romans, duizend dergelijke novellen toegezonden worden aan tijdschriften en uitgegeven door altijd gewillige, milde uitgevers. Maar even den blik richtende over deze allernaaste toekomst heen, zie ik het blauwe niets aan de kim dezer bourgeoise litteratuur, vol 'zielkunde': zij is te gemakkelijk geworden voor iedere schrijver of schrijfster met eenig talent, die een held en een heldin in een min of meer lokaal milieu-tje weet te plaatsen en de poppetjes te doen bewegen volgens de overbekende truc-jes der litteraire 'psychologie' – die groote trots onzer jeugdige jaren! – de schrijverspsychologie, die leert, dat zij dit zoo 'voelde' en hij dat zoo 'doordacht', tot zij in elkanders armen vallen of dood gaan.⁵

Dat Couperus het historische epos zo hoog in het vaandel had staan, is niet zo verwonderlijk: in de voorgaande jaren kenden vrijwel al zijn eigen romans historische of mythische personages. Opvallend was wel de afwijzing van de 'bourgeoise litteratuur', het genre waarmee Couperus zelf beroemd én geliefd was geworden. Voor het grote publiek stond hij immers nog steeds bekend als de auteur van *Eline Vere*.

Enige dagen na het verschijnen van het artikel in *Groot Nederland* reageerde een (anonieme) recensent van de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* op deze opmerkelijke mening

van Couperus. In de ochtendkrant van zondag 6 april 1919 verscheen een letterkundige kroniek gewijd aan *De ode*. Voordat hij nader inging op deze nieuwe uitgave, stelde hij eerst Couperus' opzienbarende recensie uitgebreid aan de orde. Hij verbaasde zich zeer over de stellingname van Couperus en was het hier geenszins mee eens:

Zichzelf nagelt hij aan den schandpaal! Zijn stuk is een geestelijk harakiri – de schrijver van *Eline Vere* doemt zich tot vergetelheid...⁶

Over *De ode* oordeelde deze recensent louter positief: Couperus had een 'poëzie der liefde' geschreven, de deelnemende atleten werden als 'volmaakte beelden van marmer' geschetst en de woeling van de stad Olympia werd 'prachtig-levendig' verteld. Tot besluit wees de recensent de lezers van de *NRC* nog even op het bibliotheek uiterlijk van het boek:

Met de letter van De Roos op mooi papier gedrukt, is *De ode* ook uiterlijk tot een bijzonder boek gemaakt.⁷

Herman Robbers

Ook schrijver en criticus Herman Robbers had met enige verwondering het stuk van Couperus over *Koningen* gelezen. Zijn twee pagina's tellende boekbespreking in *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* handelde dan ook voornamelijk over de opmerkelijke literaire standpunten van Couperus. Robbers vroeg zich allereerst af of het de eerste kritiek van Couperus was (en concludeerde: 'Nu ja, in dezen vorm tenminste!') en stelde vervolgens dat hij niets in te brengen had tegen de loftuitingen van Couperus aan het adres van Querido:

Ik heb het boek van Querido nog niet gelezen; (...) Ik acht het zelfs zeer mogelijk dat al wat Couperus over *Koningen* zegt volmaakt juist en verdiend is. Maar waar ik wel graag even terug op wou komen, dat is dat Couperus (onhandig, als beginnelingen zijn, onhandig misschien alléén?) Querido's *Koningen* prijst ten koste van diens andere boeken, ten koste van Couperus' eigen romans, ten koste van alle andere romans die sinds Bosboom-Toussaint verschenen.⁸

Net als de recensent van de *NRC* stoorde Robbers zich vooral aan Couperus' rigoureuze afwijzing van de contemporaine psychologische roman. Hij meende dat Couperus zijn stelling geen uur zou kunnen volhouden wanneer deze zou kijken naar alle door hem zelf bewonderde romans en auteurs. Eerder zag Robbers in het stuk van Couperus een rechtvaardiging van zijn eigen historische romans:

Onbewust (ik weet het) schreeft ge een verdediging van uw eigen *Majesteit* en *Wereldvrede*, uw *Psyche*, uw *Herakles*, van al die prachtig-bedoelde maar in koude opgewondenheid geschreven boeken, die ons, uw vrienden en bewonderaars, zooveel minder lief geworden zijn dan *Eline Vere*, *Noodlot*, *Extaze*, *Korte Arabesken* – en al die andere korte, intieme verhaaltjes van de laatste jaren.⁹

In de laatste alinea van zijn boekbespreking gaf Robbers nog even zijn oordeel over *De ode*. Dit verhaal was knap geschreven, 'van een uiterst vaardige pen', en Couperus wist

Herman Robbers, omstreeks 1907.
Bron: E.J. Brill, Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, 1937-1938. Leiden 1938, p.184.

Schaal uit ca. 490 v.
Chr. British Museum,
Londen.

zijn bewondering voor de uiterlijke pracht van de oude Grieken goed onder woorden te brengen. Maar ondanks deze positieve kwalificaties vond Robbers *De ode* als geheel koud, 'koud, koud, even koud als het marmer der Olympische zuilen en trappen zelf'.

Couperus reageert

Geheel tegen zijn gewoonte in besloot Couperus te reageren op de kritiek van Herman Robbers. In juni publiceerde hij in *Groot Nederland* een felle open brief aan Robbers waarin hij de recen-

sent van repliek diende. Couperus was van mening dat Robbers zijn stuk over *Koningen* geheel verkeerd had geïnterpreteerd: hij wees het genre van de literair-psychologische roman immers niet af, maar vond slechts dat het was uitgeput. Er viel volgens Couperus gewoonweg niets meer aan toe te voegen.

Daarnaast was de opmerking van Robbers over de koudheid van *De ode* tegen het zere been van Couperus. De officiële uitgever van het boekje, Couperus' neef Frans Vlieland Hein, kwam enkele maanden na het verschijnen van *De ode* om het leven tijdens een scheepsramp.¹⁰ De verslagenheid was groot, getuige de brieven die Couperus in deze periode schreef. *De ode*, dat ook opgedragen was aan Vlieland Hein, nam zodoende voor Couperus zelf een bijzondere plek in binnen zijn oeuvre. Het deed Couperus oprecht pijn dat Robbers *De ode* had omschreven als opgewonden koudheid, en hij reageerde hierop met de volgende woorden, woorden vol waardering voor Frans Vlieland Hein:

Hebt ge ooit dat marmer gevoeld als het blaakte in zuiderzon en in de liefde van wie er teeder de hand op legde? Het gloeit dan warmer dan een schoorsteenmantel boven een vulkachel. En laat mij u zeggen, dat de verzorgde uitgave van *De ode* te danken is aan... ontroering. Ontroering gaf Hem, wiens naam aan dit boekje verbonden werd, in, het, hoewel Hij geen uitgever was, met bijzonder veel zorg te doen verschijnen.¹¹

Noten

1. Louis Couperus, *De ode. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 40, p.45.
2. Arnold Pippel en Menno Voskuil, *Het Boek van Adel*. Den Haag, 2006, p.33.
3. *De Gids* 83 (1919), deel II, p.526.
4. *Onze Eeuw* 20 (1920), deel I, p.254.
5. Louis Couperus, *Ongebundeld werk. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 49, p.391-392.
6. *Nieuwe Rotterdamse Courant* 1919, 6 april (ochtendeditie).
7. idem.
8. *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 29 (1919), deel I, p.359.
9. idem.
10. Frédéric Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*. Amsterdam, 1987, p.571.
11. Louis Couperus, *Ongebundeld werk*, p.665.

Nog steeds springlevend

Internationale vrouwendag. De week van de alfabetisering... Het loont kennelijk de moeite om aandacht te vragen voor een thema door er een speciale dag, week, maand of zelfs een speciaal jaar aan te wijden. Zou dat ook voor een 'oude' schrijver werken? Petra Teunissen-Nijse, scheidend voorzitter, doet verslag van een geslaagd Couperus-jaar.

Door Petra Teunissen-Nijse

Het idee van het Louis Couperus Genootschap om Couperus' 150ste geboortedag op 10 juni 2013 feestelijk te vieren was de opmaat tot een succesvol Couperus-jaar. De herdenking was bedoeld om de aandacht voor de auteur en zijn werk een nieuwe impuls te geven. Dat doel is ruimschoots gehaald. Duizenden Nederlanders en Vlamingen zijn Couperus' werk gaan (her)lezen en bestuderen. Een aardige graadmeter is dat *De stille kracht* in 2013 het best verkochte boek op de site boekwinkeltjes.nl was. En dat het Genootschap ruim vijftig nieuwe donateurs mocht begroeten.

Samenwerking

Het Jubileumjaar was zó georganiseerd dat allerlei instellingen zelf, vanuit de eigen expertise, een onderdeel van Couperus' oeuvre belichtten. Ruim veertig musea, literaire organisaties, leesclubs, omroepen, uitgevers en boekhandels gingen aan de slag met Couperus. Dat werkte uitstekend. Door deze samenwerking konden we op allerlei manieren laten zien wie Louis Couperus was, wat hij schreef en vooral: wat Couperus' werk na 150 jaar nog steeds zo waardevol maakt. Al met al is er zo veel gezegd, geschreven en gedaan in dit Jubileumjaar, dat het ondoenlijk is hier een compleet overzicht te geven. Daarom noem ik een paar bijzondere projecten.

De wereld van Couperus

Couperus' romans kun je in je eentje lezen, maar je kunt ook met andere liefhebbers in zijn wereld rondwandelen. In de expositie in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden kwam Couperus' fascinatie voor

Thom Hoffman,
Jozias van Aartsen,
Suzanne van Soest
als Eline Vere en
Simon Mulder.
Foto: Rob Mostert.

de klassieke oudheid tot leven. Wie het Rapenburg overstak naar Japan Museum SieboldHuis stapte in een relatief onbekende Couperus-wereld. Door antieke prenten en foto's van Japan te combineren met Couperus' verhalen, keken de bezoekers als het ware mee met Couperus terwijl hij *Nippon* en *Het snoer der ontferming* schreef.

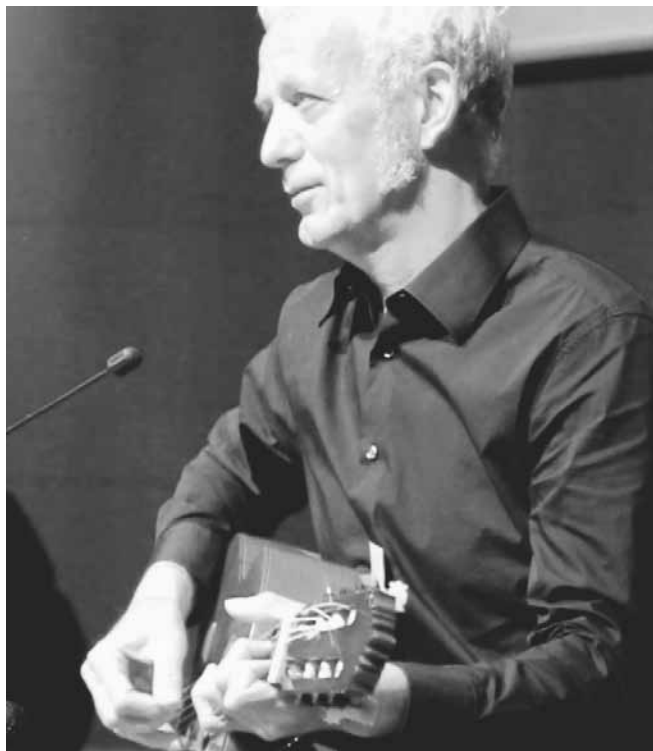
De ster van het jaar: Eline

Couperus' alter ego Eline Vere was het meest besproken Couperus-personage van het jaar. *Eline Vere* is op YouTube voorgelezen door honderden lezers. De roman was het onderwerp van een Twitter-lesclubavond op 9 juni en van een college door Marita Mathijssen in november. Onze elegante 'Eline' Suzanne van Soest sierde hét hoogtepunt van het jaar op: de viering van Couperus' verjaardag op 9 juni. Het weer was Noordelijk: winderig en grijs. En juist dat maakte het beeld van burgemeester Van Aartsen, zij aan zij met een acteur, twee dichters en Eline Vere voor Couperus' geboortehuis op de Mauritskade tot een prachtig Haags tafereel.

Friese surprise

Couperus' familie kwam oorspronkelijk uit Friesland en uit die provincie kwam een verrassende bijdrage aan het jaar. De Friese bard Jankobus Seunnenga zette de poëzie van Couperus op muziek. Zijn cd *Melodie* bewijst dat Couperus wellicht geen dichter, maar wel een songwriter was... De Friezen organiseerden ook drie Studium Generale-lezingen in het voorjaar en in het Pier Pander Museum was een expositie te zien over Couperus en zijn vriend, de beeldhouwer Pier Pander.

Doe het digitaal

Wie in 2012 op Twitter zocht naar 'Couperus' vond vooral tweets van klagende scholieren. In 2013 domineerde op de sociale media het enthousiasme over de herontdekte schrijver. De documentaire *Niet te stillen onrust* van Jan Louter en Bas Heijne werd honderden keren bekeken op Uitzending Gemist. De digitale tv-zender Cultura24 vertoonde in oktober op prime time de serie *De kleine zielen* uit de jaren zeventig. Couperus en het internet: het bleek een gouden combinatie.

Couperus in de krant

Dankzij financiële ondersteuning van Fonds 1818 kon het Genootschap een speciale Couperus-krant maken met informatie over alle activiteiten. We hadden sowieso niet over persaadacht te klagen. Couperus heeft een warm plekje in de harten van (cultuur-)journalisten. Vrijwel ieder landelijk dagblad kwam met een paginagroot artikel over Couperus en het feestjaar. Drie Couperus-kenners gingen met elkaar in debat bij OVT op Radio 1. In 'Met het oog op morgen' mochten Mensje van Keulen en ik vooroordelen over Couperus weerleggen. En misschien hielp het dat Kees van Kooten het Jubileumjaar opnam in de Literaire Agenda in zijn boekenweekgeschenk?

De rol van het Louis Couperus Genootschap

Dankzij de donateurs kon het Genootschap al deze activiteiten krachtig ondersteunen met publiciteit, coördinatie en expertise. Daarnaast organiseerden we zelf onder andere de Couperus Colleges, de Louis Couperus Scriptieprijs en het symposium De taal van

Links: de winnaar van de Louis Couperus Scriptieprijs Léon Collé en daarnaast een clip uit het optreden van Jankobus Seunnenga op het symposium De taal van Couperus. Foto's: Peter Hoffman.

Couperus. Ook verzorgden we de inhoud van de App Literaire Route Louis Couperus, een project van het Letterkundig Museum.

In het Jubileumjaar hebben we aangetoond hoe belangrijk ‘fans’ zijn om de aandacht voor een schrijver levend te houden. We zijn er trots op dat in het overzichtsartikel van Ton van Kalmthout in de aan Couperus gewijde *Spiegel der Letteren* het Genootschap wordt genoemd: ‘deze vereniging [slaagde] erin om de interesse voor het werk van Couperus in brede kring aan te wakkeren en de bestudering ervan voor een belangrijk deel te modereren. Het Genootschap ondersteunt de studie krachtig met de online raadpleegbare database’ (p.253). En over *Arabesken*: ‘Zo ergens, dan is het wel hier dat geesteswetenschappelijk onderzoek een brug heeft weten te slaan naar het geïnteresseerde publiek’ (p.254).

Couperus smaakt naar méér

Het succes van José Buschmans kookboek *Couperus Culinaire* was de aanleiding voor twee verrukkelijke literaire diners in 2013. Die smaakten naar meer. Meer diners, méér uitgaven, méér lezingen... Hoewel het niet ieder jaar Couperus-jaar kan zijn, staat er nog steeds veel op stapel. De recensies op Tzum.info van alle vijftig delen van Couperus’ werk worden gebundeld. En de Haagse Poëzieroute werkt hard aan de Couperus-gedichtenroute door Den Haag. ‘Wie de wind in de rug heeft, moet niet in de luwte gaan zitten,’ zeg ik Sjoerd Kuiper graag na. Het Genootschap gaat dus niet op zijn lauweren rusten. Ik hoop dat 2013 het begin was van een nieuwe Couperus-revival. Zodat we in 2023, bij de herdenking van de honderdste sterfdag van Couperus, kunnen zeggen dat het werk van onze grootste schrijver nog steeds springlevend is.

www.louiscouperus.nl

Nieuwe Couperuscolleges

In het najaar organiseert het Louis Couperus Genootschap weer een collegereeks over het werk en leven van Louis Couperus. De colleges worden gegeven door Liesje Schreuders, literatuurhistorica en oud-hoofdredacteur van *Arabesken*, en vinden plaats op 16, 23 en 30 september en 7 en 14 oktober van 14.30 tot 17.00 uur (inclusief koffie- of theepauze) in het Louis Couperus Museum in Den Haag.

Opnieuw geprogrammeerd

De vele levens van Couperus (16 september)

In het eerste college zullen we een aantal vragen beantwoorden en een aantal hardnekkige raadsels proberen te ontrafelen rond de persoon Couperus. Wat weten wij eigenlijk van zijn leven (en vooral: wat weten wij niet)? Wie was bijvoorbeeld die vrouw die gedurende meer dan dertig jaar nauwelijks van zijn zijde week: Elisabeth? En wie was Orlando?

Een gereïncarneerde Romein uit de Keizertijd (23 september)

In het tweede college besteden we aandacht aan Couperus en de oudheid. Zijn vele historische romans en verhalen, waarin hij zijn liefde voor de Romeinse tijd, voor Alexander de Grote, voor het oude Egypte, voor al die prachtige klassieke kunst kon botvieren, komen aan bod. Maar ook de filosofische en wetenschappelijke achtergronden van dit werk blijven niet onbelicht.

Couperus Columnist (30 september)

Couperus, bij het grote publiek vooral bekend als schrijver van vuistdikke romans, was een begenadigd schrijver van wat we tegenwoordig z.k.v.'s zouden noemen: zeer korte verhalen. Bovendien pende hij vele anekdotes, ideeën, reisbelevissen, 'gewone' gebeurtenissen en dagelijkse besommeringen neer in zijn feuilletons: de toen-

malige column, bedoeld voor het krantenlezend publiek van zijn tijd. Dit derde college geeft u alle ins en outs van Couperus als immer inventieve en vermakelijke columnist.

Nieuwe reeks

De sprookjes van Couperus (7 oktober)

In de laatste twee jaren van de negentiende eeuw en de eerste twee van de twintigste eeuw schreef Couperus een aantal sprookjes waarvan sommige in boekvorm werden gepubliceerd (*Psyche* en *Fidessa*) en andere gebundeld (*Over lichtende drempels*). Deze sprookjes vormen een op het eerste gezicht merkwaardig element in Couperus' rijke oeuvre. Het eerste college van de nieuwe reeks gaat nader in op de inhoud en op de achtergrond van het sprookjesgenre in de negentiende eeuw. Couperus volgde een mode en deed dat, zoals gebruikelijk, op zijn geheel eigen wijze.

De psychologie van Couperus (14 oktober)

Hoewel Couperus zich in zijn sprookjes (zie vorig college) uitleefde in dromerige, soms romantische en door esoterie getekende fantasieën, staat hij in de eerste plaats toch bekend als een realistisch schrijver. In veel van zijn romans wordt groot psychologisch inzicht gekoppeld aan een fijn gevoel voor contemporaine problematiek. 'Het zijn net echte mensen,' ben je geneigd uit te roepen. In dit college gaan we na hoe en waarom.

Een afzonderlijk college kost € 22,50; als u zich voor drie colleges inschrijft, betalen donateurs en amices € 17,50 euro per keer (€ 52,50 euro in totaal). De nieuwe serie kost eveneens € 22,50 per college of € 35,00 voor twee colleges. Niet-donateurs betalen € 25,00 per college of € 62,50 voor de serie van drie of € 45,00 voor de serie van twee. U kunt zich inschrijven door een mail te sturen naar liesjeschreuders@hotmail.com, met daarin uw gegevens (naam, e-mailadres en telefoonnummer) en de door u gewenste collegedatum/-data. U ontvangt vervolgens van ons de betalingsgegevens en, na betaling, een formele bevestiging van uw inschrijving met nadere informatie.

EEN VRAAGGESPREK MET OEK DE JONG

De wanhoopskunstenaar

Met zijn heerlijk zwierige stijl wist Couperus Oek de Jong meteen voor zich te winnen. In zijn nooit eindigende strijd tegen de zinloosheid van het bestaan, slaagt hij erin personages realistisch en intiem te beschrijven. Met een opmerkelijke helderheid en kracht, en met mededogen, zegt hij wat alleen hij kan zeggen, aldus De Jong.

Door Rémon van Gemeren

Toen Oek de Jong begin twintig was, las hij *De boeken der kleine zielen*, een sinterklaascadeau van zijn vader. Bovenal werd hij getroffen door de taal van Couperus. De Jong houdt in het algemeen van de taal van Nederlandse schrijvers uit de late negentiende eeuw. Kenmerkend voor Couperus is dat hij vaak verfranst Nederlands gebruikt, woorden als 'blagueren' en 'dejeuneren'. Zijn stijl is on-Nederlands licht, sprankelend en zwierig. 'In *Eline Vere* is die stijl er meteen. De manier waarop personages met elkaar praten, heeft een bijzondere lichtheid en charme. De geest van Couperus zit vooral in zijn taal, in de eigenaardigheden daarvan, zoals het gebruik van de drie puntjes in de dialogen van *De boeken der kleine zielen*. Deze roman is ook de eerste waar ik op een technische manier naar heb gekeken, vooral naar de dialogen. Ik vroeg me af: hoe doet hij dat nou?'

Binnen Couperus' werk gaat de voorkeur van De Jong uit naar de realistische romans, zijn bekendste, en naar zijn feuilletons. Vorig jaar las hij voor het eerst *Eline Vere* en hij vond dat verpletterend goed. 'Ik had het niet eerder gelezen, omdat ik me voorstelde dat *Eline Vere* de geschiedenis was van een geknakt, broos meisje met erg veel neuroses en flauwtjes. Het trok me niet, terwijl ik het al heel lang in de kast had staan en aan het eind van mijn leven wel zo ongeveer alles van

Couperus gelezen wil hebben.' Voor de vijfde of zesde keer las hij de beginscène met het tableau vivant, waarin hij voorheen telkens was vastgelopen. Nu las hij door en raakte ervan overtuigd dat Couperus vlak voor het schrijven van zijn debuutroman Tolstoj had gelezen, *Oorlog en vrede* of *Anna Karenina* (Couperus had beide boeken inderdaad niet lang daarvoor gelezen, RvG). In zijn heldere realisme, verfijnde psychologie en in de compositie met korte hoofdstukken doet de roman tolstojaans aan, meent De Jong. 'Het is verbazingwekkend dat Couperus op zo'n jonge leeftijd zo'n groot psychologisch inzicht had. Hij beschrijft huwelijken op twee niveaus: enerzijds de jonge verloofden, die uitkijken naar het huwelijk, en pasgetrouwden, en anderzijds de ouders, die al lang getrouwd zijn of hun man of vrouw verloren hebben. Net als in *Anna Karenina* zijn er twee jonge liefdesparen die met elkaar contrasteren.' Meesterlijk vindt De Jong hoe Couperus Eline als personage opbouwt en sympathie weet te wekken voor een toch behoorlijk egocentrische jongedame. 'En hij toont meteen een geweldig oog voor details. Hij onthoudt tijdens het schrijven zijn details en laat die soms wel honderd pagina's verderop precies op het juiste moment terugkeren.'

Biografie

Eveneens vorig jaar las De Jong – ook voor het eerst – de biografie van Bastet. 'De grote revelatie waren de eerste honderdvijftig bladzijden, omdat ik daarin eindelijk een duidelijk beeld kreeg van de seksuele identiteit en problematiek van Couperus. Toen ik hem voor het eerst las, waaide er van alles langs dat met die identiteit te maken had, en natuurlijk was ik ook wel op de hoogte van zijn homoseksualiteit en zijn waarschijnlijk nooit geconsummeerde huwelijk, maar ik wist er toch betrekkelijk weinig van. Ik ontdekte dat Couperus' seksuele geaardheid zich veel sterker manifesteert in zijn werk dan ik dacht. Waar hij deze aanvankelijk, in *Eline Vere*, nogal verdringt, accepteert hij haar later en durft hij haar zelfs tamelijk helder te laten zien. Er is geen enkele Nederlandse prozaschrijver uit zijn tijd bij wie seksualiteit en een seksuele problematiek zo'n grote rol spelen.'

Verder las De Jong vorig jaar *Extaze* en *Noodlot* en zag hij in de laatste roman een onmiskenbaar homoseksueel verhaal. Het lijkt hem aannemelijk dat lezers van toen dit ook in de gaten hebben gehad – het kan je bijna niet ontgaan. Het is ook evident dat deze roman gaat over Couperus zelf. En als je een feuilleton leest over zijn bezoek aan een worstelwedstrijd in Den Haag, kan er geen twijfel bestaan over zijn homoseksuele voorkeur, zegt De Jong. Nu is deze seksuele complicatie op zichzelf al uitermate tragisch, maar een andere tragiek, die zich tijdens het lezen van de biografie openbaarde, is de spot die er met Couperus werd gedreven, met zijn fatterigheid, zijn manier van spreken, van optreden en voorlezen. 'Hij is in de kranten vaak erg hard en grof aangepakt. Dat schokte mij. Je moet bedenken dat hij in de kritieken ook al de nodige hoon over zich heen kreeg. De ridiculisering bewijst hoe bekrompen men toentertijd in Nederland was. Couperus week door zijn manier van doen te veel af van het gebruikelijke. Tegelijkertijd was men natuurlijk juist gefascineerd door het excentrieke van zijn persoon.'

De relatie tussen Couperus' leven en zijn werk intrigeert De Jong. Ongeacht, zo analyseert hij, wat Couperus precies heeft meegemaakt op seksueel vlak, het zal niet florisant geweest zijn, want anders schrijf je niet zo over erotische verlangens. Er spreekt een hunkering uit. Couperus had een esthetiserende levenshouding en voyeurisme past daar goed bij. 'Uit een enkel feuilleton kun je opmaken dat Couperus het wel spannend vond om bij avond in achterbuurten rond te lopen. Hij zag daar mooie en misschien louche jongens, hij bespeurde er een broeierige sfeer, gevaar, en dat wond hem op. Hij danste

er ook wel met mannen, een mooie soldaat. Maar mijn indruk is dat het niet verder ging dan dat. Ook Reve, toch bij uitstek een kenner, is ervan overtuigd dat Couperus het nooit heeft “gedaan” met andere mannen.’

Openlijkheid

Oek de Jong vindt het verrassend hoe openlijk Couperus in *De stille kracht* over seksualiteit schrijft. Dat Léonie van Oudjick haar eigen man met zijn eigen zoon in zijn eigen huis bedriegt, is een erg gewaagd onderwerp voor een auteur rond 1900. Knap is dat ze wordt neergezet als een vrouw die uitsluitend geïnteresseerd is in seks, luxe en haar eigen welbevinden, terwijl ze niet overkomt als een akelig mens. Couperus zet haar neer zonder oordeel, hij probeert haar alleen te begrijpen, aan te tonen waarom ze is zoals ze is. De lange beschrijving waarmee hij haar introduceert, is volgens De Jong meesterlijk.

‘In het essay over de roman dat ik vorig jaar publiceerde, *Wat alleen de roman kan zeggen*, behandel ik auteurs die in de loop der tijd over intimiteit hebben geschreven. Couperus was er bedreven in, hoewel hij, logischerwijs, lang niet zo vrijuit schreef als men tegenwoordig gewoond is, en veel dingen niet direct beschrijft. Afgezien van de beroemde badkamerscène waarin de naakte Léonie met sirihsap wordt bespuwd, toont hij weinig zaken open en bloot. Toch laat hij over haar promiscuïteit en die van vele andere personages geen enkele twijfel bestaan. Uiteraard veroorzaakte dit weer kabaal in het vaderland.’

Treffend vindt De Jong ook de opening van het verhaal: de avondwandeling van Van Oudjick. De lange beschrijving schrikt jonge hedendaagse lezers af, maar hij vindt deze grandioos. De sfeer van een tropische avond, waarin een martiale en in wezen ook ongelukkige man als tegenhanger van de geheimzinnige, schijnbaar dienstbare inlander wordt geportretteerd, is met een ongelofelijke suggestieve kracht opgeroepen. Dergelijke beschrijvingskunst, waarbij de schrijver ruim de tijd neemt, was indertijd normaal. Het is, om een mooi woord te gebruiken, stemmingskunst. ‘Ikzelf ben een realistisch auteur, maar beschrijvingen zijn bij mij altijd opgenomen in de dynamiek van het verhaal. Ze moeten iets toevoegen aan de handeling, aan de psychologie. Dat komt vanzelfsprekend door de invloed van de twintigste-eeuwse literatuur. Nu kan een schrijver de handeling niet meer stilzetten zoals Couperus dat in zijn romans soms doet.’

Voor De Jong is Couperus een schrijver die nooit stoort. Dat zal te maken hebben met zijn mededogen – het beginsel van zijn schrijverschap, meent De Jong. Hij leest ook Couperus’ zwakkere werk om hem nog beter te leren kennen, terwijl dat eindeloze krullen draaien, het esthetiseren, in principe niets voor hem is. ‘Couperus is één van die schrijvers op wie ik zó gesteld ben dat ik hem eigenlijk alles vergeef. Ik geniet ook van zijn mindere werk: door die bijzondere taal, omdat ik er toch weer iets nieuws in aantref. Ik verwacht dat ik ooit ook zijn meest uitzinnige romans, zoals *De berg van licht*, toch helemaal zal lezen.’

Wanhoop

Couperus is veel met vergankelijkheid bezig, een thema dat De Jong persoonlijk raakt. Dat houdt verband met de onvervuldheid, die als een rode draad door zijn oeuvre loopt. ‘Altijd is er een verlangen dat zijn doel niet vindt, gesublimeerd tot een verlangen naar schoonheid, maar daardoor niet vervuld. Couperus keek met een zekere bewondering en jaloezie naar “gezonde” mannen en vrouwen die simpelweg goed in hun vel zaten – voor hemzelf was dat onbereikbaar. Overal is er in zijn werk dat – vaak onbestemde – verlangen, de onvervuldheid, en de weemoed.’

Dit verlangen is weer gekoppeld aan de grote invloed van het verleden, die uiteraard in *Van oude mensen, de dingen, die voorbijgaan...* prominent aanwezig is. Een roman als *On Chesil Beach*, van Ian McEwan, over een jong stel dat in de jaren vijftig een rampzalige huwelijksnacht beleeft die een vernietigend resultaat heeft, zou niet door Couperus geschreven kunnen zijn, omdat hij al die intieme handelingen uit de weg zou gaan. Maar het tragische gegeven, van een belangrijke gebeurtenis die de rest van hun beider bestaan zal tekenen, zou hem op het lijf geschreven zijn, waarbij hij dan veel aan de verbeelding van de lezer had overgelaten.

De Jong: 'Ik vermoed dat de algehele onvervuldheid in Couperus' dagen groter was dan tegenwoordig, omdat mensen zoveel minder vrijheid hadden. Je moest – vrouwen ook letterlijk – leven in een korset. De vrijheid om je eigen leven in te richten was beperkt. Echtscheiding was een grote schande en min of meer taboe.' Maar volgens De Jong was er veel meer dat Couperus tegenwerkte. Zijn hele leven heeft hij gevochten tegen een gevoel van zinloosheid. Daaruit valt zijn rusteloosheid te verklaren, het vele reizen, het jagen op nieuwe indrukken. Diep van binnen was hij een wanhopige man. Hij was als kind eenzaam opgegroeid, ondanks de grote familie, zoals hij in *Metamorfoze* vertelt. Het heeft een verdriet in hem achtergelaten dat nooit meer overging. 'Ik kan dit alles wel verbinden met zijn spirituele belangstelling. Couperus geloofde in reïncarnatie. Het was natuurlijk iets van die tijd, hij wilde ook graag geloven dat hijzelf al eerder had geleefd, bij voorkeur in de klassieke oudheid. Maar het duidt ook op een verlangen naar een beter bestaan.'

Heldere stijl overleeft

De familie is voor Couperus dikwijls een uitgangspunt, zo is De Jong opgevallen. Gelet op zijn eigen geschiedenis ligt dat ook voor de hand; hij ervoer in zijn jeugd, ondanks zijn mentale isolatie, een hechte familieband en die heeft hij nooit losgelaten. Het gegeven van een familie blijkt voor hem een goede inspiratie te zijn geweest, want als schrijver én als groot psycholoog was hij bovenal geïnteresseerd in persoonlijke verhoudingen, en daar leent een gezin of familie zich uitstekend voor. Hij was niet een schrijver die in een roman allerlei maatschappelijke fenomenen op de voorgrond wilde laten treden, zoals zijn vereerde meester Zola dat wel deed. Met de lotgevallen van enkele figuren gaf hij impliciet zijn visie op de wereld. In een realistische roman hoefde hij niet uitvoerig een decor te scheppen. Bij een Haags decor kon elke lezer zich destijds onmiddellijk iets voorstellen. Bij historische romans was dat lastiger, dus daar moest Couperus veel beschrijven. Dat maakt deze boeken nu minder goed leesbaar.

'Couperus is zeker niet gedateerd, ook al hoort hij natuurlijk bij een bepaalde tijd. Ik denk dat een eenvoudige, heldere stijl de grootste overlevingskansen heeft. De geschiedenis van de literatuur bewijst dat. Daarom dicht ik de realistische romans van Couperus een betere toekomst toe dan zijn sterk impressionistische.' Als een belangrijke complicatie beschouwt De Jong de geringe kennis die jongere generaties hebben van Couperus' tijd. Over bijvoorbeeld Nederlands-Indië weten de meesten nauwelijks iets. Scholieren en studenten lijken steeds minder kennis op te doen van de Nederlandse geschiedenis en literatuur. 'Dat er in elke klas maar enkelen wezenlijk geïnteresseerd zijn in literatuur, is van alle tijden, maar te weinig wordt het besef bijgebracht dat de literatuur er is en een vaste waarde heeft. Je hoeft niets met literatuur te doen, maar je moet wel weten dat ze ertoe doet.'

*'Overal is er in zijn werk
dat – vaak onbestemde – verlangen,
de onvervuldheid, en de weemoed.'*

De verdwijning van de witte hadji

In de inleiding van *A Theory of Adaptation* betoogt Linda Hutcheon dat bewerkingen van kunstwerken voor een ander medium vaak als minderwaardige uitvloeisels van het origineel worden gezien, maar dat dat oordeel niet terecht is: 'An adaptation is not vampiric: it does not draw the life-blood from its source and leave it dying or dead, nor is it paler than the adapted work. It may, on the contrary, keep that prior work alive, giving it an afterlife it would never have had otherwise.'¹

Door Hester Meuleman

Wetenschappelijk gezien doet het waardeoordeel er wat mij betreft niet zoveel toe, maar wel de betekenisverschuivingen die plaatsvinden als een verhaal van het ene naar het andere medium wordt getransporteerd. Hutcheon geeft in haar boek dan ook handvatten om verschillende media als tekst, film, theater en videogames ten opzichte van elkaar te bestuderen. Daarbij is de context belangrijk: het maakt natuurlijk uit wie welke bron wanneer en waarom heeft bewerkt. Dat zegt niet alleen veel over zowel het oude als het nieuwe kunstwerk, maar minstens zoveel over de tijd en de plaats waarin deze verschenen zijn. In die zin zijn bewerkingen tijdsdocumenten vol maatschappelijke informatie.

Wat dat betreft vormen *De stille kracht* (1900) van Louis Couperus en zijn vier belangrijkste bewerkingen interessant materiaal, aangezien het maatschappelijke debat over kolonialisme en de verhouding tussen de oosterse en westerse cultuur in het algemeen door de jaren heen nogal is veranderd. Bewerkingen haken daar duidelijk op in. Opvallend daarbij is de veranderende rol van de islam, die in de laatste bewerking een vergelijkbare rol speelt als in het boek, zonder dat dit de bewerker lijkt te zijn opgevallen.

Louis Couperus

In *De stille kracht* speelt de islam een niet heel nadrukkelijke maar wel belangrijke rol. Op verschillende momenten verbindt Couperus het verzet van de Javaan tegen het koloniale bewind met de islam. Tijdens een tocht door de Arabische wijk wordt de dreiging van de islam beschreven. Daarbij is een grote rol weggelegd voor de witte hadji. Een hadji is een man die de bedevaart naar Mekka (de hadj) heeft gemaakt en die zich na terugkeer kan onderscheiden door bijbehorende kleren en een tulband te dragen.² In *De stille kracht* zeggen de personages die hem zien dat hij onheil aankondigt; sommigen zien hem als een spookverschijning. Het boek eindigt met het beeld van een grijnzende witte hadji op het perron waar Otto van Oudijck en Eva Eldersma afscheid nemen. De hadji symboliseert de in het boek zo belangrijke stille kracht van de oosterling die een grote invloed kan krijgen op de westerling, en de dreiging die daarmee gepaard gaat:

[...] zagen zij niet dien éenen grooten witten [hadji], rijzen boven de menigte uit en kijken met zijn grijnslach naar den man, die hoe hij ook zijn leven geademd had in Java, zwakker was geweest dan Dät...³

Volgens Jan Fontijn wist Couperus niet veel af van de islam en symboliseerde deze godsdienst voor hem meer algemeen een gemoedsgesteldheid die bij het oosten hoorde.⁴ In elk geval was Couperus zoals gewoonlijk goed op de hoogte van de actualiteiten: tijdens de net genoemde tocht in het boek wordt er verwezen naar de berichtgeving in de kranten over de dreiging van het panislamisme, de beweging die de islam wereldwijd in godsdienstig en politiek opzicht aan de macht wilde hebben. En inderdaad werden de islam en het panislamisme rond 1900 als een serieuze bedreiging gezien voor het Nederlandse koloniale bewind en werd daar als zodanig over geschreven. De hadji was daarbij een symbool van het fanatieke islamisme.⁵ De islam was een 'trending topic' in Nederlands-Indië en Couperus speelde daarop in door het onbegrip tussen de oosterse en westerse cultuur onder meer aan godsdienst te verbinden. Recensenten zijn daar overigens destijds, voor zover ik het heb kunnen nagaan, niet op ingegaan. De dreiging van het panislamisme werd in Nederlands-Indische politieke kringen wel gevoeld, maar was waarschijnlijk geen bron van bezorgdheid voor de gemiddelde Nederlandse lezer.

Tot zover de bron. Wat gebeurde er daarna met de behandeling van de islam in de bewerkingen van *De stille kracht*?

Walter van der Kamp

In 1974 maakte Walter van der Kamp een televisiebewerking van *De stille kracht* die in totaal 240 minuten duurde.⁶ In deze serie speelt de islam geen enkele rol. Er wordt noch expliciet noch impliciet naar de godsdienst verwezen. Als er over het geloof van de Javanen wordt gesproken, wordt dat met name door Van Oudijck afgedaan als inlands bijgeloof. De arabist Snouck Hurgronje schreef rond 1900 ook dat de Indische islam vaak gecombineerd werd met 'grof bijgeloof'⁷, maar de verbinding die in het boek wordt gemaakt tussen de stille kracht van de Indische bevolking en de islam, ontbreekt in de televisieserie ten enenmale. Zoals gezegd is de figuur van de witte hadji in het boek het duidelijkste symbool van de als dreigend beschreven oosterse stille kracht. Een belangrijke betekenisverschuiving is dat deze figuur in de televisieserie al zijn lading verliest. Hij wordt wel door een aantal personages gezien en dus ook genoemd, maar de kijker krijgt hem nooit te zien en weet dus niet dat het om een in het wit geklede man met een tulband gaat. Verder legt niemand uit wat een hadji precies is, zodat de connotatie met de islam onbenoemd blijft. De hadji is gereduceerd tot een inlandse spookverschijning die onheil veroorzaakt; de religieuze en politieke lading die hij in het boek ook met zich meedraagt, is weggefallen. Heel verbazingwekkend is dit niet, aangezien de islam in Nederland in 1974 nauwelijks een rol speelde. De zoekterm 'islam' in de krantendatabase van 1974 van de Koninklijke Bibliotheek levert voornamelijk verwijzingen op naar het Israëliisch-Palestijnse conflict en een verwijzing naar een bericht dat België als eerste West-Europese land dezelfde rechten heeft verleend aan de islam als aan het christendom en het jodendom.⁸ De islam stond nog niet duidelijk op de West-Europese kaart.

Ton Vorstenbosch

Ton Vorstenbosch bewerkte *De stille kracht* in 1995 (opgevoerd in 1996/1997) voor toneel.⁹ Ook hier wordt de islam niet expliciet genoemd en de dreiging van het panislamisme ontbreekt eveneens. De witte hadji komt net als in het boek wel veelvuldig voor en verschijnt deze keer zichtbaar op het toneel. Het stuk begint zelfs met het noemen van de hadji en de uitleg dat het een Mekka-ganger betreft die door sommigen als onheilspellende spookverschijning wordt gezien. Het einde volgt het boek: Eva en Van Oudijck

nemen afscheid op een perron waar net veel Mekka-gangers aankomen, tussen wie de witte hadji verschijnt. Het laatste toneellicht valt op de witte hadji, zodat hij net als in het boek de laatste aandacht krijgt.

Hoewel de hadji een belangrijkere rol speelt dan in de televisieserie, blijft hij ook hier een beetje in het luchtledige hangen, aangezien hij niet expliciet met de politiek-religieuze dreiging van de Indische stille kracht wordt verbonden. Overigens speelt de stille kracht zelf in dit stuk een veel minder grote rol dan in het boek en de televisieserie. De nadruk ligt eenzijdiger op het gemodder van de Nederlanders die niet thuishoren in Nederlands-Indië, en niet op het onbegrip tussen twee culturen. Een van de recensenten roept dan ook vertwijfeld uit 'alsof het een soort Indische Srebrenica! [sic] betreft'.¹⁰ In die zin zou je het stuk politiek correct kunnen noemen. De Eva in het boek sluit af door te zeggen dat ze het land prachtig vindt maar er niet had moeten komen. De Eva in het toneelstuk trekt dat veel breder en zegt dat de Nederlanders er niet hadden moeten komen en dat ze zich belachelijk maken. Dat is wellicht waar, maar haalt wel de angel uit Couperus' verhaal, dat gaat over het blijvende onbegrip tussen verschillende culturen. Ook dit past in de context waarin het stuk is geschreven: de islam was inmiddels wel duidelijk aanwezig in Nederland en er begon enigszins discussie los te komen over de multiculturele samenleving en de rol van de islam erin, maar dat gebeurde voorzichtig, iets waar snel een eind aan zou komen.

Gerard Mosterd

De opkomst en ondergang van Pim Fortuyn, de moord op Theo van Gogh, 9/11: deze gebeurtenissen hebben de beeldvorming rond de islam in Nederland voorgoed veranderd. Mocht vanwege de vrijheid van godsdienst de islam eerst niet worden bekritiseerd, nu mag er ineens alles op worden aangemerkt – ook op een beledigende manier – deze keer uit naam van de vrijheid van meningsuiting. Dit maatschappelijke debat is terug te vinden in de twee bewerkingen die na de bovenstaande gebeurtenissen zijn gemaakt.

In 2005 maakte Gerard Mosterd de dansvoorstelling *Kamu/Jij* ('Kamu' betekent 'u' in het Indonesisch), op basis van *De stille kracht*.¹¹ Met deze voorstelling wilde Mosterd een debat op gang brengen over de verhouding tussen de oosterse en de westerse cultuur, waartussen hij zelf is opgegroeid. Het verhitte debat dat na 9/11 op gang kwam, heeft daarbij een belangrijke rol gespeeld. Hoewel dans natuurlijk veel abstracter is dan literatuur, televisie en theater, zijn sommige thema's duidelijk in de voorstelling te zien. De dansers voelen zich eerst opgesloten en breken steeds opnieuw met steeds meer kracht uit hun opsluiting. Dit is enerzijds een verwijzing naar het koloniale aspect van *De stille kracht*, anderzijds naar het verbod dat de Indonesische regering in de tijd van de voorstelling instelde op het publiekelijk vertonen van affectie. De verhouding tussen oost en west wordt net als in *De stille kracht* in de voorstelling op verschillende manieren getoond: Mosterd gebruikt oosterse en westerse dansers en dansstijlen en onderzoekt op deze wijze oosterse en westerse conventies als het al dan niet openbaar kunnen tonen van emoties, van affectie en van homoseksualiteit. Dit verwijst naar de vraag of Léonie van Oudijk door de bevolking wordt afgestraft voor haar al te openlijke seksualiteit, en in bredere zin naar de vermeende homoseksualiteit van Couperus. De beperkende en dreigende rol die de islam volgens het westen in de samenleving is gaan spelen, heeft daarbij als inspiratiebron gediend, zonder dat die in het stuk expliciet voorkomt. De duidelijkste verwijzing is de pre-islamitische erotische poëzie die aan het slot op doeken wordt geprojecteerd. Die laat zien dat het tonen van openbare affectie ooit heel gewoon was. Thema's uit *De stille kracht* worden zodoende gebruikt om iets over de huidige maatschappij te zeggen.¹²

Op de andere
pagina: De stille
kracht van resp.
Louis Couperus,
Walter van der Kamp,
Ton Vorstenbosch,
Gerard Mosterd
en een beeld
uit de voorstelling
van Ger Thijs.
Foto: Ben van Duin.

Ger Thijs

De laatste bewerking is die van Ger Thijs uit 2006 (opgevoerd in 2006/2007) voor toneel.¹³ Deze bewerking is zowel wat taalgebruik als wat verhaallijnen betreft, behoorlijk vrij. Opvallend genoeg wordt de islam nergens bij name genoemd en is de witte hadji geheel en al van het toneel verdwenen. Wel heeft het personage Ida van Helderer een islamitisch getinte make-over gekregen. Waar zij in het boek beschreven wordt als een wat kinderlijke 'witte nonna', een blanke vrouw met Indische manieren, is zij nu een donkere vrouw die zich steeds meer bewust wordt van haar Indische achtergrond. Op basis daarvan zet zij zich steeds meer af tegen het westen en vervreemdt ze zodoende van haar man tot ze hem uiteindelijk vaarwel zegt vanwege 'de strijd', met een hoofddoek om. Een verwijzing naar radicaliserende moslims. Thijs heeft hier proberen aan te sluiten bij de actualiteit, maar zonder de elementen te gebruiken die al voor het grijpen lagen. De sluipende en langzaam sloopende stille kracht van Couperus is vervangen door een nogal botte patstelling tussen verschillende personages, waardoor deze radicaliseringslijn er losjes bijhangt.

In elk geval was het Thijs' bedoeling om aan te geven dat de huidige verhouding tussen oost en west deels voortkomt uit het koloniale systeem en dat de islam daarbij de rol van emancipatiebeweging vervult.¹⁴ Hij is hiermee voor een deel terug bij Couperus' eigen benadering, die de islam één van de onderdelen maakt waarmee de Indiër een (dan nog) stil verzet pleegt tegen de vreemde overheersende cultuur. Daarom is het eigenaardig dat Thijs niet de verbinding maakt met de Mekka-gangers en de panislamitische dreiging uit het boek.

Besluit

De verbeelding van de islam heeft in de bewerkingen van *De stille kracht* duidelijk een metamorfose ondergaan, afhankelijk van de betreffende tijdsperiode. Het is daarbij overigens zeer de vraag of alle bewerkers hebben begrepen dat specifiek de islam door Couperus op subtiële wijze met dreiging werd verbonden, waarmee hij aansloot bij de destijds actuele berichtgeving, die vergelijkbaar is met hedendaagse nieuws. Nu is het afwachten wat Paul Verhoeven ermee gaat doen...

Noten

1. L. Hutcheon, *A Theory of Adaptation*. New York/London, 2006, p.176.
2. H.T.M. van Vliet, 'De overwinnaar overwonnen. Over Couperus' *De stille kracht*'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 113 (1997), p.155,156.
3. Louis Couperus, *De stille kracht. Volledige werken Louis Couperus, deel 17*, p.226.
4. J. Fontijn, *Louis Couperus en Jean Genet over de islam en de Palestijnen*. Amsterdam, 2009, p.12.
5. H.T.M. van Vliet, 'De overwinnaar overwonnen. Over Couperus' *De stille kracht*', p.155; in de krantendatabase van de Koninklijke Bibliotheek levert de zoekterm 'islam' voor het jaar 1899 167 hits op, 'panislamisme' 55.
6. W. van der Kamp, *De Stille Kracht. De volledige serie. Naar de beroemde roman van Louis Couperus*. AVRO 1974/Just Bridge Entertainment, 2010.
7. H.T.M. van Vliet, 'De overwinnaar overwonnen. Over Couperus' *De stille kracht*', p.155.
8. 'België erkent Islam als godsdienst'. In: *Leeuwarder Courant*, 1974, 2 september.
9. T. Vorstenbosch, *De stille kracht. Een toneelbewerking van de gelijknamige roman van Louis Couperus*. z.p., 1995.
10. H. Janssen, 'Stille kracht verworpen tot wat flauwe rituelen'. In: *de Volkskrant*, 1997, 18 januari.
11. <http://vimeo.com/35014639>.
12. <http://gerardmosterd.org/en/2005-kamuij> en telefoongesprek met Gerard Mosterd d.d. 11-11-2013.
13. G. Thijs, *De Stille Kracht. Toneelstuk geïnspireerd op de gelijknamige roman van Louis Couperus*. Amsterdam, 2006.
14. Rémon van Gemeren, 'De stille kracht op toneel. Drama van de "aangenaamste schrijver van de Nederlandse literatuur"'. In: *Arabesken* 28 (2006), p.6,7.

Nieuwsbrief Louis Couperus Museum

Voorjaar 2014

Een aantal van u zal inmiddels het nieuwe e-Bulletin van het Louis Couperus Museum ontvangen hebben. Dit is bedoeld om u op de hoogte te houden van de activiteiten van het Louis Couperus Museum, zoals voorleeszondagmiddagen, optredens, enzovoort. U kunt zich op onze website inschrijven voor dit regelmatig uitkomende e-Bulletin. Als u het niet meer wenst te ontvangen, kunt u zich ook weer uitschrijven. 📧

24 MEI TOT 2 NOVEMBER 2014

Psyche en Fidessa: de sprookjes van Couperus

Centraal in de zomertentoonstelling staat een serie van twaalf tekeningen uit het Prentenkabinet van het Rijksmuseum, van de hand van illustrator Bernard Reith (1894-1974). Een deel van de illustraties voor *Psyche* is gepubliceerd

na de dood van Louis Couperus, in een uitgave uit 1927. De tekeningen voor *Fidessa* zijn nog nooit gepubliceerd of geëxposeerd. Het Louis Couperus Museum heeft hiermee een primeur. Louis Couperus publiceerde zijn novelle *Psyche* in 1898, *Fidessa* verscheen een jaar later.

Couperus was al vanaf het begin van zijn schrijverschap geboeid door het klassieke Psyche-thema dat ontleend is aan *De gouden ezel* van Lucius Apuleius (2de eeuw). In 1886 verscheen het gedicht 'Eros en Psyche', in de bundel *Orchideeën*. Vervolgens worden Amor en Psyche genoemd in Couperus' debuutroman *Eline Vere* uit 1889, in de vorm van de bekende beeldengroep van Canova, die op de schoorsteenmantel in Elines boudoir staat; een replica hiervan is op de expositie te bekijken. Diezelfde beeldengroep komt voor in *Langs lijnen van geleidelijkheid*. In de klassieke oudheid werd het thema Amor en Psyche ook al geïllustreerd. Dit is op de expositie te zien in een serie antieke beelden uit het Leidse Rijksmuseum van Oudheden. Couperus' vriend Pier Pander maakte een beeld met de titel 'Psyche'.

Fidessa is in tegenstelling tot *Psyche* deels geïnspireerd op de Middeleeuwen. Twee namen in het sprookje verwijzen direct naar een bron. Die van de hoofdpersoon *Fidessa* en haar minnaar, de geharnaste ridder Sans-Joye, zijn ontleend aan Edmund Spensers *The Faerie Queene* (1590-1596), een allegorisch gedicht dat onder andere een lofdicht op koningin Elisabeth I was. De novelle van Couperus heeft echter een geheel andere lading. Zijn *Fidessa* is een nymf die haar minnaar, de gepantserde ridder Sans-Joye, volgt tot in de dood.

De tentoonstelling plaatst de sprookjes van Couperus en de tekeningen van Reith in het symbolisme. Kleurrijke afbeeldingen van chimaera's en eenhoorns (met uitleg voor de kleintjes) diepen de thema's van beide sprookjes uit. De expositie wordt aangevuld met reproducties van houtsnedes en etsen van andere kunstenaars rond het thema Psyche.

Van *Psyche* bestaat geen manuscript meer, van *Fidessa* wel; dat wordt bewaard in het Letterkundig

Dansende nimfen. Bernard Reith, Oostindische inkt en aquarel (1918). Collectie Rijksprentenkabinet.

Museum. De verschillende drukken van de boeken worden samen met een aantal vertalingen getoond. 🐼

2 NOVEMBER 2014 TOT 10 MEI 2015

Carel de Nerée, Henri van Booven en Louis Couperus

Rond 1900 was de latere Couperus-biograaf Henri van Booven (1877-1964) goed bevriend met de kunstenaar Carel de Nerée tot Babberich (1880-1909). Deze werkte in de stijl van Jan Toorop en Aubrey Beardsley. Hij is wel 'de Couperus van de tekenpen' genoemd. Naast genoemde kunstenaars bewonderden De Nerée en Van Booven schrijvers als Oscar Wilde en Frederik van Eeden. Via De Nerée leerde Van Booven het werk van Louis Couperus kennen. De Nerée bewonderde in het bijzonder *Extaze*: 'Het mooiste, wat een der allermooiste Hollanders van de laatste tijd heeft kunnen geven,' schreef hij in 1900 in een brief. Couperus' roman inspireerde hem tot een reeks tekeningen die tot de fraaiste uit zijn oeuvre en wellicht tot het fraaiste uit de Nederlandse symbolistische kunst van rond 1900 behoort. Op de winterexpositie in het Louis Couperus Museum zullen deze werken voor het eerst sinds honderd jaar tezamen te zien zijn. Zij worden aangevuld met andere, zelden geëxposeerde, werken van De Nerée uit privécollecties, alsmede met boeken en foto's die licht werpen op deze bijzondere vriendschap. Daarnaast worden nooit eerder getoonde documenten uit het privéarchief van Van Booven voor het eerst aan het publiek getoond.

De tentoonstelling wordt voorbereid en ingericht door *fin de siècle*-kenner Sander Bink, die zich al een tijd bezighoudt met Couperus, Beardsley, De Nerée en Van Booven. Een publicatie is in voorbereiding. 🐼

Geïllustreerde uitgave *Psyche* en *Fidessa*

In juni wordt een nieuwe editie gepubliceerd van de sprookjes *Psyche* en *Fidessa*, geïllustreerd met alle, deels nog niet eerder gepubliceerde, tekeningen van Bernard Reith (1894-1974). Het boek is een initiatief van twee naaste familieleden van de

Eén van de zeven illustraties voor *Extaze*. Carel de Nerée tot Babberich, pentekening, 1900. Collectie Haags Gemeentemuseum.

illustrator, Bernard en Maarten Reith. Het project werd deels gefinancierd door middel van crowdfunding. Het wordt een prachttuitgave voor Couperusliefhebbers en bibliofielen in hetzelfde formaat als de editie uit 1927, met in totaal meer dan zeventig illustraties. Voor de tekst van *Psyche* is de editie van 1927 (achtste druk) aangehouden en voor die van *Fidessa* de eerste druk uit 1899, zonder enige hertaling.

Het eerste exemplaar van het nieuwe boek wordt in juni gepresenteerd in het Louis Couperus Museum. U ontvangt het nieuws over de exacte datum van de presentatie in het nieuwe e-Bulletin van het Louis Couperus Museum. Meer over deze bijzondere editie vindt u op de site van 'Voor de kunst': <http://www.voordekunst.nl/vdk/project/view/1887-geillustreerde-sprookjes-couperus>. 🐼

Couperuspenning 2013 en 2014

Tijdens het Couperus-diner in restaurant De Goudfazant te Amsterdam op 16 november 2013 werd door Petra Teunissen-Nijse, de toenmalige voorzitter van het Louis Couperus Genootschap, de Couperuspenning uitgereikt aan Bas Heijne, onder het uitspreken van de volgende woorden: 'Door de documentaire die Bas Heijne samen met Jan Louter maakte en het prachtige essay *Angst en schoonheid*, maar misschien meer nog door zijn talloze lezingen, radio- en televisieoptredens, heeft het Couperus-jaar een veel grotere reikwijdte gekregen dan wij vooraf durfden te hopen.'

Verder roemde zij het vermogen van Heijne om eloquent en trefzeker de essentie én het belang van Couperus' werk – ook voor de lezers van nu – onder woorden te brengen.

Op de jaarlijkse Genootschapsdag van het Louis Couperus Genootschap op zondag 13 april werd de Couperuspenning 2014 toegekend aan de scheidend voorzitter van het Genootschap, Petra Teunissen-Nijse. Petra is vanaf de oprichting betrokken geweest bij het Genootschap, als bestuurslid, als redacteur van het *Nieuwsbulletin* (de voorganger van *Arabesken*) en sinds 2009 als voorzitter. Zij ontving de penning uit handen van Caroline de Westenholz. Deze noemde speciaal Petra's enorme inzet voor het Couperus-jaar 2013 en de goede samenwerking met het Louis Couperus Museum. 🐾

Victorine Heftingprijs 2013

Op 7 februari 2014 ontving Caroline de Westenholz in Sociëteit De Witte uit handen van wethouder Marjolein de Jong de Victorine Heftingprijs 2013, vanwege haar jarenlange inspanningen om het literaire werk van Louis Couperus onder de aandacht te brengen.

De Victorine Heftingprijs is vernoemd naar de eerste (en tot nu toe enige) vrouwelijke directeur van het Haags Gemeentemuseum. De prijs is in 1988 ingesteld en wordt elke twee jaar uitgereikt. De onderscheiding is bestemd voor personen of organisaties in Den Haag die iets bijzonders doen in de kunst. Voorbeelden van vorige laureaten zijn actrice Sacha Bulthuis, jeugdboekenschrijfster Tonke Dragt,

Wethouder van Cultuur Marjolein de Jong overhandigt Caroline de Westenholz de oorkonde van de Victorine Heftingprijs 2013.

cabaretière Wieteke van Dort en oudstadsbeiaardier Heleen van der Weel. Wethouder De Jong: 'De inspanningen van Caroline de Westenholz om de werken en het gedachtegoed van Louis Couperus in stand te houden, maken dat zij zich onderscheidt binnen het Haagse culturele leven. Ze is daarmee een voorbeeld voor anderen. Ik ben er dan ook trots op haar de Victorine Heftingprijs te kunnen overhandigen.' 🐾

Aanwinsten: tafel en kamerscherm

Het Louis Couperus Museum heeft een nieuwe tafel gekregen voor de museumwinkel. De tafel is een cadeau van de heer en mevrouw Von Oven uit Oegstgeest. Hij lijkt op de schrijftafel van Couperus op de bekende foto van de schrijver zittend achter die tafel in *De Steeg* (1923). Het museum bedankt de schenkers van harte.

Een andere schenking betreft een antiek kamerscherm uit het bezit van Catharine Wijnands, een telg uit de familie van Couperus' zwager Ben Vlieland Hein. Het vierslagscherm is vervaardigd uit imitatieorgleerbehang met reliëfpatronen, bruin van kleur met goudopdruk. Het scherm is gerestaureerd door antiquair Lex van Leeuwen en zal op de volgende tentoonstelling worden geëxposeerd. Ook hiervoor dankt het museum de schenker hartelijk. 🐾

Parketvloer opgeknapt

In november 2013 is bovendien de parketvloer van het Louis Couperus Museum opgeknapt. Hij ziet er

weer als nieuw uit – zonder evenwel zijn negentien-de-eeuwse aspect te hebben verloren. 🐼

Couperus in Japan

In februari is Ryochi Teraguchi, een journalist van de krant *Yomiuri Shimbun*, op bezoek geweest in het Louis Couperus Museum. Deze krant heeft maar liefst tien miljoen abonnees en die hebben op 28 maart allemaal kunnen lezen over Couperus. Het betreffende artikel gaat over Couperus' wat gecompliceerde houding tegenover zijn vaderland en de noodlottige reis die hij naar Japan maakte. In de Engelstalige versie, *The Japan News*, verscheen op 8 april de vertaling van het artikel onder de titel 'Trip Through Time/A love and hatred for high society /Louis Couperus (1863-1923) in The Hague'. Ook het Couperus Museum speelt dus een rol in het artikel: 'Caroline de Westenholz, 59, the founder of the Louis Couperus Museum, said that Couperus might have harbored complicated feelings toward the elitist world of upper-class society. Various items are on display, from the desk he used for his work to various documents bearing his handwriting.'

Afscheid Jan Bennink

Jan Bennink heeft om gezondheidsredenen het bestuurslidmaatschap van het Louis Couperus Museum moeten neerleggen. Hij was een van de eerste vrijwilligers van het museum. Vanaf het jaar 2000 was hij notulist bij bestuursvergaderingen. Jan heeft actief meegewerkt aan de expositie *Een gouden druppel bloed...* over de koningsromans van Couperus in 2008, en in 2009 werd hij bestuurslid. Wij zullen zijn enthousiasme, zijn kennis en zijn inbreng node missen. Wij danken hem hartelijk voor zijn jarenlange betrokkenheid, hopen hem nog dikwijls hier te zien en wensen hem het allerbeste voor de toekomst. 🐼

Museuminspecteurs

Twee jonge museuminspecteurs (respectievelijk zeven en tien jaar oud) hebben het museum onlangs bezocht en een 'inspectielijst' ingevuld. Het tweetal kon alles goed zien, mocht echter niet te veel aanraken en al helemaal niets 'uitproberen'. Zij konden goed de weg vinden in het museum en hebben veel nieuws geleerd. Wat dan wel? 'Dat in de tijd van Louis Couperus veel Frans gesproken werd,' schrijft de één. 'Dat Louis Couperus een beroemde schrijver was en dat hij niet out is geworden,' aldus de ander (deze inspecteur moet nog iets aan zijn spelling doen). Als het meisje en de jongen op school een spreekbeurt zouden moeten houden over iets uit het museum, dan zou de één dat doen over het servies en de ander over het feit dat Couperus 'heel mooie pennen heeft'. 🐼

De tentoonstelling *Nippon* in het Louis Couperus Museum, zomer 2000.

Van en over Couperus en anderen

Het Couperus-jaar was niet alleen rijk aan activiteiten, maar ook aan publicaties. Vele daarvan zult u voorbij hebben zien komen of zelfs al in huis hebben. Omdat er in het jubileumnummer geen plaats was voor signaleringen volgt hier toch nog een keuze uit de rijkheid aan Couperiana.

Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan

In de zomer van 2013 is er een nieuwe Esperanto-vertaling van een roman van Couperus door Gerrit Berveling uitgekomen: *Pri maljunuloj, la aĵoj, kiuj pasas* (*Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan...*). Eerder vertaalde Berveling *Noodlot* als *Fatalo* en een verhalenbundel met onder meer 'De naumachie', 'De dood van Vesta', 'Lucrezia', 'De binocle' en 'De bitere wijsgeer' als *Pri vagabondoj kaj friponoj, pri damoj kaj kavaliroj* (*Van vagebonden en schelmen, van dames en kavaliërs*). Het boek kost \$ 25,94 (ongeveer € 19) en is te bestellen op amazon.com.

De correspondentie

U heeft natuurlijk niet gemist dat een van de *godfathers* van de editiewetenschap, en Couperuskennër bij uitstek, H.T.M. van Vliet een prachtige brieveneditie uitbracht onder de titel *Louis Couperus. De correspondentie*. Deze omvangrijke editie bevat meer dan 1400 documenten, waarvan de helft nog nooit eerder was verschenen. Daarnaast is er een kloek deel commentaar met annotaties bij de brieven. Op uiterst secure wijze geeft Van Vliet ons weer nieuwe inkijkjes in het leven van Louis Couperus. Meer hierover in het volgende nummer van *Arabesken*.

De oudheid leert ons te lezen

In maart 2013 heeft Rudi van der Paardt een bundel artikelen gepubliceerd onder de naam *De oudheid leert ons te lezen. De oudheid in de Nederlandstalige letterkunde na Tachtig*. Zoals uit de titel al blijkt, gaat dit boek over de grote inspiratiebron die de klassieke oudheid voor veel auteurs vormde. Het eerste hoofdstuk gaat over bekende teksten van verschillende schrijvers. Verder komen Ida Gerhardt, Willem Frederik Hermans, Hella Haasse en Simon Vestdijk aan bod. En niet te vergeten Louis Couperus: het derde hoofdstuk gaat over de klassieke aspecten in de roman *De komedianten*. Het boek is te bestellen bij de auteur, kostprijs € 17,50 excl. 3 euro verzendkosten: email: r.vdpaardt@planet.nl; daarna bij uitgever GigaBoek.

Briefwisseling Henri van Booven en Hendrik de Vries

In september 2013 verscheen in de Prominentreeks van Uitgeverij Tiem de briefwisseling tussen Couperusbiograaf Henri van Booven en de Groningse dichter-schilder Hendrik de Vries. Het betreft ruim twintig, niet eerder gepubliceerde brieven uit de jaren vijftig. De Vries schrijft Van Booven aan uit bewondering voor diens roman *Tropenwee* (1904) en

voor het werk van de kunstenaar Carel de Nerée tot Babberich, 'de Louis Couperus van de tekenpen', met wie Van Booven rond 1900 bevriend was. Er ontstaat een levendige briefwisseling over de persoon De Nerée en zijn werk, over het poëtisch en schilderkunstig scheppingsproces, over De Vries' oude vriend Slauerhoff, over Vestdijk, Ter Braak en Du Perron en jonge schrijvers als Reve, Blaman en Bomans, en over hun gedeelde passie: de Spaanse dans en muziek. En over Louis Couperus uiteraard.

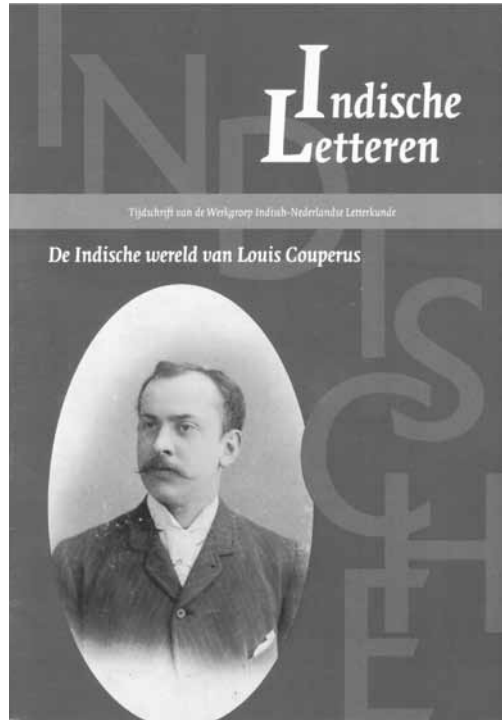
Van Booven verwoordt uitvoerig zijn mening over Couperus' persoon en werk en gaat genuanceerd in op door De Vries geuite bezwaren tegen diens oeuvre. De uitgave bevat tevens twee nooit herdrukte opstellen van Van Booven over Couperus en een evenmin herdrukte tekst van De Vries over Carel de Nerée tot Babberich. Het geheel wordt verzorgd en ingeleid door Sander Bink. Het boek kost € 14,95 en is te bestellen op uitgeverij.prominent.nl.

Couperus culinair

Velen van u hebben het wellicht al: het boek *Couperus culinair* van José Buschman, historica en medeoprichtster van het Louis Couperus Genootschap. Zij werd tot haar publicatie geïnspireerd door de vondst van een kookboek van de bekende Italiaanse kok Pellegrino Artusi uit het bezit van Elisabeth Couperus-Baud: *La Scienza in cucina e l'Arte di mangiar bene*, oftewel *De Wetenschap in de keuken en de Kunst van goed eten*. Elisabeth heeft haar favoriete recepten in potlood achter in het boek genoteerd, met paginaverwijzingen. Hierdoor weten we met zekerheid wat de favoriete Italiaanse gerechten waren in huize Couperus.

Tijdschriften

Naast natuurlijk *Arabesken* en het nummer van *Spiegel der Letteren* dat u als donateur ook ontving, werden er diverse tijdschriftedities aan Louis Couperus gewijd. Het eerste was het literaire tijdschrift *Extaze* (nummer 6, april 2013), met bijdragen van onder meer José Buschman, Caroline de Westenholz, Karin Peterson, Jaap Goedegebuure en Kees 't Hart. Het nummer staat vol met mooie tekeningen, met gedichten en verhalen die op Couperus zijn geïnspireerd en met artikelen over uiteenlopende onderwerpen. Zo gaat Murat Tuncel in op de Turkse vertaling van *De stille kracht* (*Gizli Güç*) uit 2006. De uitgever overweegt een tweede druk te maken, ondanks de beperkte inkomsten van de eerste druk, omdat er toch redelijk wat positieve aandacht aan het boek werd besteed door Turkse critici. In oktober 2013 kwam het Couperus-nummer van *De Parelduiker* uit met bijdragen van onder meer H.T.M. van Vliet en wederom José Buschman. In dit nummer

beschrijven Bram Oostveen en Marc van Zoggel het spannende verhaal van de verfilming van *De stille kracht* die Fons Rademakers wilde maken en waarvoor hij achtereenvolgens Hugo Claus, Gerard Reve en Willem Frederik Hermans als scenarioschrijvers wist te strikken. Maar dat verliep bepaald niet vlekkeloos. Zoals we weten is de film er dan ook niet gekomen. Op 1 december was de feestelijke presentatie van de jubileum-*Arabesken* in het Letterkundig Museum in Den Haag met optredens van onder meer Mensje van Keulen met een ontroerend verhaal en Susanne Onel die een mail naar Betsy Vere had gestuurd. In het voorjaar van 2014 verscheen een extra dik nummer van het literair-historische tijdschrift *Indische Letteren* over Louis Couperus, met bijdragen van Olf Praamstra over 'Het vijandige Indië van Louis Couperus', Petra Teunissen-Nijssse over Louis Couperus en Japan, Jacqueline Bel over Indië in het werk van Couperus rond 1900 en Pamela Pattynama over 'angstige Hollanders en louche Indo's in *De stille kracht*'. Deze bijdragen zijn omwerkingen van lezingen op een aan Couperus gewijde middag in het jubileumjaar.

Bas Heijne

Als Couperus-ambassadeur heeft Bas Heijne veel goed werk verricht. Vorig jaar publiceerde hij het essay *Angst en schoonheid*, waarin hij op zeer persoonlijke wijze ingaat op het werk van Couperus en dat inmiddels al aan de derde druk toe is. Hij beschrijft hoe hij dat werk leerde kennen, wat het hem leerde en wat het ons allemaal nog zou kunnen leren. In de door Jan Louter gemaakte documentaire *Niet te stillen onrust* ging Heijne op zoek naar de oorsprong van *De stille kracht*, *De boeken der kleine zielen* en de Orlando-verhalen. Daarnaast verzorgde Heijne vele lezingen

en radio- en televisie-optredens. Het was dan ook een logische stap hem op 16 november 2013 de Couperuspenning te geven. De Couperuspenning is een gezamenlijk initiatief van het Louis Couperus Genootschap en het Louis Couperus Museum, en wordt sinds 2006 ongeveer jaarlijks toegekend aan een persoon die zich op buitengewone wijze heeft ingezet om de nagedachtenis aan Louis Couperus levend te houden. Eerder werd de prijs uitgereikt aan José Buschman, Maarten Klein, Eugenie Boer, Martijn Icks en Peter

Hoffman. Op de Genootschapsdag op 13 april werd bovendien bekend dat de Couperuspenning 2014 is toegekend aan scheidend voorzitter Petra Teunissen-Nijse.

Korte Arabesken

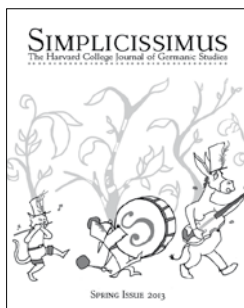
CODL

In 2012 ging het project An International Network Studying the Circulation of Dutch Literature, kortweg CODL, van start. Op initiatief van drie onderzoeksgroepen uit Brussel, Boedapest en Den Haag bestuderen onderzoekers hier de circulatie van twaalf belangrijke werken uit de Nederlandse literatuur. Eén van die werken is *De stille kracht* van Louis Couperus. Een internationale werkgroep (Nederland, België, Indonesië, Verenigd Koninkrijk), bestaande uit Kim Andringa, Jacqueline Bel, Peter Boot, Dewi Elbers, Rémon van Gemeren, Jan Gielkens, Ton van Kalmthout, Mary Kemperink, Hester Meuleman, Olf Praamstra en Jenny Watson, doet onderzoek naar de manier waarop *De stille kracht* in binnen- en buitenland is verspreid. De thema's zijn onder meer de verschillende edities, vertalingen en bewerkingen van het werk, de manier waarop Couperus zelf naar buiten trad, de spirituele aspecten van *De stille kracht* en de manier waarop er

over Couperus wordt geschreven op het internet. Meer informatie over dit project vindt u op www.codl.nl.

Simplicissimus

Op de Harvard-universiteit in Amerika wordt door studenten Germaanse taal en literatuur het tijdschrift *Simplicissimus* gemaakt. Het tijdschrift beoogt onderzoek van studenten naar Duitse, Nederlandse en Scandinavische teksten en de teksten zelf aan een groot publiek te presenteren. Onlangs heeft hoofdredacteur Cody Dales samen met Kevin Hong het gedicht 'Kleopatra' uit *Een lent van vaerzen* van Louis Couperus vertaald; de vertaling is hieronder te vinden, samen met het origineel zoals afgedrukt in *Simplicissimus*. Dales en Hong zijn enthousiast over Couperus en willen hun vertaalproject hierna in elk geval uitbreiden met 'De doode' en 'Eros en Psuche' uit *Orchideeën*. Het tijdschrift is in zijn geheel te vinden op www.hcs.harvard.edu/simplicissimus.

Cleopatra

Louis Couperus, trans. Kevin Hong & Cody Dales
From his book *A Ribbon of Poems*

Soundless silence reigns everywhere.
The light of the lamp, like a silver star,
A milk-white, alabaster light, trembles,
And the oil burns with a dizzying, sticky stench.
The pale silver light, palely flickering,
Does not turn shadows away, but turns them blue...
And on the cushions of the gilded bed
The queen rises, her naked bosom
Swelling; she leans wearily on her arm,
Supple and soft... Her velvet-black eye,
Almond-shaped, with its ashen pupil,

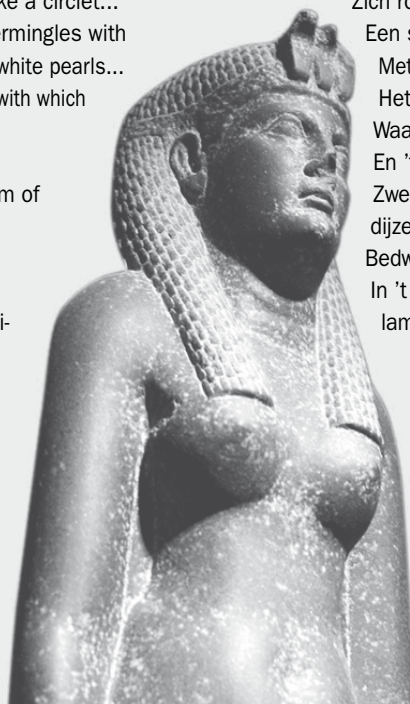
Kleopatra

Louis Couperus
Uit zijn boek *Een lent van vaerzen*

Geluidenlooze stilte heerscht alom.
Gelijk een zilveren sterre trilt het licht
In 't melkwit alabaster van de lamp,
En de olie barnt met zwijmlend-zwoele geuren.
Het zilver-scheemrend schijnsel bleekt zoo bleek,
Dat het de schaduw niet verdrijft, maar blauwt...
En in de kussens der vergulde sponde
Verheft zich de vorstin, heur naakten boezem
Opbeurend, moede lenend op den arm,
Die rank zich rondt... De blik van 't fulp-zwart oog,
Amandelvormig, met gedooften straal,

Gazes longingly under veiled eyelashes.
 Her black hair, as sweet-scented as myrrh,
 Loosens under its pearl-trimmed diadem,
 Twists in black jets around her golden,
 Sumptuous torso... The pearls trickle down,
 Drop by drop, from her hair, and her locks
 Intertwine with the blood-red, sparkling chains
 Of rubies looped around her slender neck.
 Her purple veil, glimmering throughout,
 Forms a cloud around her arms and fingers,
 Golden, yet tinged with a warm roseate glow,
 And a jeweled belt is laced around
 Her waist...
 Dreaming of the death that beckons her
 Cleopatra rouses herself in bed
 And stares as if already turned to a ghost
 Into the flower basket at her feet.
 Suddenly she thrusts her shining arms
 Into the blooms, combing through them... scent
 after scent
 Falls from her blond fingers in droplets...
 Then she whitens, but does not shrink away...
 There turns
 With elegantly twisted crooks and curves,
 With crafty, flickering eyes, and a tongue
 So pointed and pointy-fine, like a golden needle,
 The emerald snake; it stirs from the bed of scents,
 Swaying, slowly winding, softly slithering,
 Winding ever further on its moist, cold belly
 Around and up her arms like a circlet...
 A band of emeralds, it intermingles with
 Cleopatra's rubies and her white pearls...
 Just a glittering trinket now, with which
 She adorns herself...
 And the scent-song
 Floats, lazy-winged, a dream of
 paradise,
 Drowsily, up, conjuring
 visions
 In the star-shine, in the shi-
 ning air of the lamp...

Lonkt droomrig onder sluerende wimpers.
 Het zwarte hair, zoet-riekend naar de myrrhe,
 Zijn warrelende paerelkluisters slakend,
 Omwoelt in vloeyend git heur goud-gebruinde
 En weelderige tors... De paerels zij gen
 In drup bij drup haar uit de lokken, strenglen
 Zich in de bloedrood-sparklende robijnen
 Der keetnen, om heur slanken hals geslingerd.
 Het purpen floers, met glanzes als doorweven,
 Omwolkt in zijn doorzichtig waas heur leden,
 Haar goudkleur tintend met een rozen gloor,
 Met een juweelen gordel om het middel
 Bevestigd...
 Droomend van den dood, die wenkt,
 Heft zich Kleopatra op hare sponde,
 En staart met reeds verwezen blikken in
 Den bloemenkorf, die bloeit aan hare voeten.
 Dan strekt zij plots de glanzige armen uit,
 Doorwoelt de bloemen... 't is of geur
 bij geur
 In drupplens van haar blonde vingers zijgt...
 Tot zij verbleekt, maar toch niet deist...
 Daar zwiert
 Met cierlijk-kronkelende bocht en ronding,
 Met gluiprig, flikkrend oog, en tong, zoo spits
 En puntig-fijn, als waar' ze een gulden naald,
 Zich de emerauden slang van 't bed van geuren;
 En slingert langzaam-slippend, zachtkens-schuiflend,
 Op vochten, killen buik steeds verder glijdend,
 Zich rond den ronden arm gelijk een spang...
 Een snoer smaragden mengelt zich weldra
 Met heur robijnen en haar blanke paerels...
 Het is alleen een schittrend kleinood meer,
 Waar zij zich mede tooit...
 En 't geurenlied
 Zweeft loomgewiekt, een droom des para-
 dijzes,
 Bedwelmend op, en toovert vizioenen
 In 't starrenschijnsel, luchtend uit de
 lamp...

*Op de vorige pagina: Dood van Cleopatra
 door Guido Cagnacci, 1658. Bron: Wikipedia/
 Kunsthistorisches Museum, Wenen.
 Links: het beeld van Cleopatra VII
 in het Egyptian Museum San Jose, California.
 Bron: <http://ancienthistory.about.com>.*

Petra Teunissen-Nijse opent de Genootschapsdag. Onder: Petra Teunissen-Nijse en Annebeth Simonsz. Foto's: Rob Mostert.

Genootschapsdag 2014

De Genootschapsdag 2014 in de Paleiskerk in Den Haag had als thema 'Couperus ervaren', en dat werd dan ook volop gedaan. Rob van der Zalm nam ons mee naar het Noorwegen van Henrik Ibsen om vervolgens via Duitsland en Engeland bij het Nederland van Couperus uit te komen en bij de invloed die Ibsen op Couperus heeft uitgeoefend. Susanne Onel droeg met verve het antwoord van Betsy Vere op haar eerdere e-mail aan dit personage, die in de vorige *Arabesken* stond, voor met gebruik van kanten handschoentjes en een gemakkelijk Frans vocabulaire. Bernard Reith vertelde over de editie van *Psyche* en *Fidessa* met prachtige tekeningen van zijn oom B. Reith die hij samen met Maarten Reith door middel van crowdfunding gaat uitgeven. Marina Polderman vertelde over hoe literatuur je leven kan beïnvloeden en ging daarna met de zaal in discussie over welke werken van Couperus welke menselijke thema's als leed en hoop vertegenwoordigen, waarbij het publiek gretig blij gaf van zijn kennis. Pieter Stroop van de Drukkerswerkplaats Gouda beschreef de totstandkoming van de bibliofiele uitgave van het uit *Het snoer der ontferming* afkomstige verhaal 'De waaiers'

van Couperus. Deze uitgave bleek daarna met een reden te zijn gemaakt, namelijk als cadeau voor de scheidende bestuursleden Ria Keene, Han Peek, Liesje Schreuders, Tessa van de Ven en niet te vergeten voorzitter Petra Teunissen-Nijse. Annebeth Simonsz nam de voorzittershamer over en preeste Petra voor haar grote inzet. Als klap op de vuurpijl bleek dat het Louis Couperus Genootschap en het Louis Couperus Museum hadden besloten Petra de Couperuspenning uit te reiken, onder groot applaus.

Mannengedachten

'Wie scoort hoog als het om literatuur gaat? "Dostojevski of Couperus zijn nog steeds beter dan moderne schrijvers. Maar ik vind ze beiden nog niet helemaal dekkend, geloof ik. Tommy Wieringa, Arnon Grunberg of Ernest van der Kwast, ze schrijven prachtige boeken, maar nog heel erg in de traditie van Vestdijk. Al die mannen in conflict met zichzelf. Echt, na al die kilometers mannengedachten en mannenideeën uit de literatuur en filosofie van de afgelopen eeuwen kijk ik uit naar de revolutie in de literatuur - zoals dat nu in series ook is gebeurd ten opzichte van film. Ook in de literatuur gaat zeker nog een revolutie plaatsvinden, maar wanneer en hoe, dat weten we natuurlijk nog niet.'" (Marlies Dekkers in *Trouw* 2014, 29 maart, over haar leesgedrag)

Bloot

'Algemeen wordt 9 oktober 1967 beschouwd als de dag van de Nederlandse primeur [van het bloot op de televisie, red.], tevens een wereldpremière. De 21-jarige kunstenaar Phil Bloom was volledig naakt te zien in de tweede aflevering van het VPRO-programma *Hoepla*, met het uitdrukkelijke doel de kijkers eens goed wakker te schudden. Bloom was een hippie-icoon, dat al eens eerder in evakostuum happenings van Provo had bijgewoond en gehuld in kunstbloemen door aflevering 1 van *Hoepla* (28 juli 1967) had gewandeld. Afdeling onschuld dus, maar toch ook een klein beetje verdorvenheid van de makers. (...)

De televisie bleef aanvankelijk een beetje achter [bij de Nederlandse speelfilm, red.] maar in 1974 hadden we een nieuwe klassieke blootscène op het kleine scherm, dit keer in de categorie van het Grote Kwaad. Dramaregisseur Walter van der Kamp maakte voor de AVRO een reeks series naar klassieke literaire romans van eigen bodem. *De Stille Kracht* van Louis Couperus verwijst naar de zwarte magie op Java, de goena-goena, waarover de baboe zegt: "Spreken over deze dingen niet goed." Daar lijkt de overspelige Léonie (Pleuni

Touw) het slachtoffer van te worden, wanneer ze onder de douche door onbekende duivels wordt bespuwd met sirihsap. Het zag er indrukwekkend uit, maar Nederland was toch ook geschokt door het functioneel bloot van een bekende actrice, zomaar thuis op de televisie.' (Hans Beerekamp in *NRC Handelsblad* 2014, 4 maart over de geschiedenis van het bloot op de Nederlandse televisie)

Frivole flaneur

'Bij de frivool ogende flaneur Couperus valt op dat hij er in zijn kwaliteit van bereisde Roel graag omheen draait, en dat niet bij gebrek aan tekst, maar eerder dankzij een teveel. Beschrijvingen volstaan niet, er moet een mooi lijstje omheen en als het kan ook nog een strikje. Het maakt Couperus' reisimpressies nagenoeg onleesbaar, al zou je zijn overladen "woordkunst" kunnen vergoelijken door erop te wijzen dat zijn schrijvende tijdgenoten evenmin op een onsje meer of minder keken. Zelf moet ik tijdens Couperus' zwakkere momenten altijd denken aan de verzuchting van E. du Perron, die het erop hield dat de "grote Louis" bij het produceren van zijn reisverslagen en columns de schrijfhand op de automatische piloot had staan, en met de andere hand de nodige "brosse koekjes" naar zijn mond bracht.' (Jaap Goedegebuure in *Trouw* 2014, 8 maart over de liefde voor het zuiden van Louis Couperus en Cees Nootboom)

Parfum

'Schrijvers als Couperus vonden het belangrijk om iets heel banaals heel mooi onder woorden te brengen. Couperus schreef niet met inkt, maar met parfum. Dat is niet voldoende. Zijn personages boeien niet.' (Willem Frederik Hermans in 1987 in *NRC Handelsblad* over Louis Couperus, geciteerd in het artikel van Bram Oostveen en Marc van Zoggel over de niet tot stand gekomen verfilming van *De stille kracht* in *De Parelduiker* 2013/4)

BEWERKTE UITGAVE VAN *HOFSTAD* VAN JOH.W. BROEDELET

In de modder van een high life

Sensatiezucht en achterklap wisten lezers ook een eeuw geleden te verleiden. Toen in 1909 de satirische roman *Hofstad* van Joh. W. Broedelet (1877-1946) verscheen, ontstond er een relletje; vele bekende Hagenaars van aanzien waren op een meer of minder herkenbare, maar zonder uitzondering spottende wijze in een fictieve jas gestoken. Het opnieuw uitgegeven boek laat van de droom om in de hoogste sociale regionen te verkeren geen spaan heel.

Door Rémon van Gemeren

H*ofstad*, het middelste deel van een trilogie (*Vagebond* uit 1907 en *Keuterland* uit 1910 zijn minder bekend geworden), volgt allerlei personages in het Den Haag van begin twintigste eeuw. Een sterk verband is er meestal niet tussen hen, waardoor een dwingende plot ontbreekt. Frans van der Linden heeft in de nieuwe uitgave flink gesnoeid in de roman: elk overbodig onderdeel heeft hij eruit gehaald, zodat hoogstens een derde is overgebleven. In zijn uitgebreide inleiding geeft Van der Linden aan waarom hij heeft gekozen voor zo'n grondige bewerking: geen uitgever zou

De dichter, Botero,
1987. Bron:
M. Hanstein, Botero.
Keulen 2007, p.61.

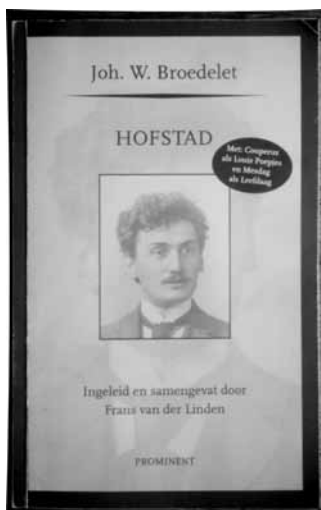

de vijfhonderd bladzijden die het origineel in twee delen telde, anders nieuw leven willen inblazen. 'Daarvoor is het te wijdlopig en te verbrokken. De compositie is ten enenmale zwak en daardoor houdt de schrijver er de spanning niet in.'¹ Doel van de uitgave is de roman aan de vergetelheid te onttrekken en bij een nieuw publiek te introduceren. Dat de oorspronkelijke spelling is gehandhaafd, kan de vraag oproepen of hedendaagse lezers hierdoor niet gehinderd worden, maar zonder meer wordt hun 'uithoudingsvermogen [...] niet al te zeer op de proef gesteld'²: uitweidingen zijn geëlimineerd of bondig samengevat, alinea's en een nieuwe hoofdstukaanduiding zijn aangebracht en passages herschikt. Een verstandige keuze is geweest om 'moeilijke' woorden onder aan de pagina van een eenvoudige annotatie te voorzien, zoals dat bijvoorbeeld ook gedaan is in de recentste uitgave van Top Naeffs *Schoolidyllen* (2010). Het gaat in *Hofstad* voornamelijk om Franse woorden: van vele eenentwintigste-eeuwse lezers mag helaas niet meer worden verwacht dat ze begrijpen wat 'couleur', 'belles' of 'Ma chère' betekent.

Schandaal en sensatie

Ruime aandacht schenkt Van der Linden aan de ontmaskering van diverse personages. Van sommige meent hij met absolute dan wel redelijke zekerheid te weten op welke werkelijk bestaande figuren ze zijn gebaseerd. Deze speurtocht is niet irrelevant, want *Hofstad* is een roman waarover in de jaren na publicatie veelal in een sfeer van schandaal en roddelzucht gesproken werd. Het is veel meer de sensatie dan de literaire kwaliteit die de satire bekendheid heeft opgeleverd. Iedereen zal, naast Louis Poepjes (Louis Couperus), Leefdaag hebben herkend als Willem Mesdag. En de enigszins literair ingewijde lezer zal in Wim Pielewiet en zijn tante Thérèse Pielewiet het echtpaar Héléne Swarth en Frits Lapidoth hebben ontwaard. George Kapel moet een fictieve versie van Henri Borel zijn geweest. Verder zal men een aantal notabelen uit de Haagse coteriën hebben 'ontdekt', bijvoorbeeld Joan Adriaan Hugo baron van Zuylen Nyevelt en zijn vrouw Ada Wilhelmina van Loon in baron van Liktum Priktum en diens echtgenote Eveline. Of Louis Paul Marie Hubert Michiels van Verduynen, secretaris-generaal van het Permanent Hof van Arbitrage, in graaf Montrose en de rijke bankier Cornelis Gebel in Struggle-for-highlife.

Pastiche of parodie?

Al snel in het eerste hoofdstuk, waarin barones Eveline van Liktum Priktum en gravin Lydia Montrose zich opmaken voor een wandelingetje in het Haagse Bos, wordt helder wat het leven van de personages in de gekarikaturiseerde hofstad hoofdzakelijk tekent: 'n matelooze ijdelheid'.³ Broedelet weet die ijdelheid niet alleen uit te drukken in de vele alledaagse kleinigheden waarmee zijn figuren gepreoccupeerd zijn, maar ook in een geparfumeerde stijl, die de indruk zou kunnen geven – het moet met enige bewondering gezegd worden – dat de roman meer een pastiche dan een parodie is. Broedelet varieert zelfs met zijn woordkrullerij; bij sommige personages meer dan bij andere. Zo maakt hij in de beschrijving van de kleinstedelijke avonturen van de dandy Louis Poepjes een aardig treffende imitatie van zijn veel succesvollere collega ('En juist dat terwyl-ie, in fluweelzachte aanschouwing van dat delicate toilet, revasseerde over z'n Eline' [Verhaeghen, naar Eline Vere]).⁴ De kleine grapjes, zoals het gebruik van 'ie' in plaats van

'hij', de deftig uitgesproken platitudes ('Gedverdemme, 'n plèsje!'⁵) en bovenal de overdreven onzinnigheden, laten er evenwel geen misverstand over bestaan dat de Haagse elite flink geridiculiseerd wordt.

Echte vrouwen

In zeker opzicht is er niet gek veel verschil tussen Broedelet en Couperus: beiden beschrijven tegelijk de lachwekkendheid en de treurigheid van kleine zielen, die gevangen zitten in hun grote hoeveelheid geld, tijd en, vooraleerst, waanbeelden van zichzelf. Wat wil je ook, in 'Keutelland'? Maar waar Couperus daar andere figuren tegenover plaatst, die een diepe emotionele en geestelijke ontwikkeling doormaken in een poging hun leven zin te geven door de kleingeestigheid te ontstijgen (denk aan Eline, Lot, Constance), houdt Broedelet het bij oppervlakkig en soms wel wat oubollig gegrap.

Natuurlijk hebben de dames en heren wel hun verdriet en zorgen. De stad is geen paradijs, de liefde is een exotisch oord waaruit je spoedig wordt verdreven. De mannen hebben hun maîtresses, zoals dat hoort bij hun stand, en dat krenkt hun wederheften danig. Lydia Montrose is er nooit van hersteld dat zij bedrogen werd door haar man. Andere vrouwen, 'echte vrouwen', 'wekten 'r jaloezie, 'r hartstocht, 'r haat, 'r liefde'.⁶ Dit verklaart haar goede band met Eveline: die is geen 'echte vrouw', maar meer een vent. De gravin is zich zelfs meer aangetrokken gaan voelen tot vrouwen, en heeft zich meer dan eens overgegeven aan de duivelse lust van de lesbische liefde. Het is nu zaak voor haar zich hiertegen te wapenen.

Behoor je tot de aristocratie, dan zorgt dat voor problemen, maar behoor je er niet toe, dan kan dat net zo'n groot probleem zijn. Struggle-for-highlife heeft maar één doel in zijn bestaan: opklimmen naar de hoogte van de Keutellandse *upper class*. Maar telkens als hij de ladder bestijgt, krijgt hij een ongenadige trap. Dit frustreert hem. Maar wat moet hij? 'Op de wereld waren 'n paar families, waar alles om heen draaide.'⁷ Alles is erop ingericht die paar families te behagen, de rest van de mensheid telt niet mee, en dus ook Struggle niet. Hij wil trouwen met Héléne, enige dochter van de douairière van Nebdal, en probeert vergeefs kind aan huis te worden. 'Als je nu eenmaal niet "geboren" was, diende je je daarin te schikken. Er was kaf en koren.'⁸ Struggle weet in zijn geworstel dat Héléne de minnares is van graaf Charles Montrose, die haar vlamme liefde echter te weinig beantwoordt. Struggle is niettemin bereid alles te zijn, 'versteend desnoods',⁹ een schlemielig kereltje dat zijn vrouw haar affaire toelaat, mits hij van kaf maar verandert in koren. En warempel, het lukt hem nog ook om haar uiteindelijk te trouwen. Maar hij heeft er, behalve zijn recht als echtgenoot, zijn ziel voor moeten verkopen.

Zo zit elke 'gefortuneerde' in dezelfde logge schuit van de hofstedelijke bovenlaag. Wie het zielloze vertoon en de soms even zielloze losbandigheid doorziet, maar er toch in vastzit, kan een somber mens worden, zoals Madame Joséphine, eigenares van rendez-vous Klingeling. 'Ellende van hartstocht, ellende van zwakheid, ellende van misrekening. Heel dat luxe-leventje, dat Hofstad zoo typisch karakteriseerde, was in haàr oog niets dan de comedianten-lach van een, die ter dood werd geleid.'¹⁰

Vlucht in de kunst

De kunst biedt geen ontsnapping uit de gouden kooi. Leeftang kwakt z'n zeegezichten, 'met of zonder zon',¹¹ zo routineus op het doek dat hij het inmiddels blind zou kunnen. En Poepjes mag dan nog zo mooi kunnen schrijven, de douairière van Nebdal heeft hem er fijntjes op gewezen dat Keutellanders niet artistiek zijn; goede schrijvers moet je over

de grens zoeken. Hij hoeft zich dus geen illusies te maken over de zoete geur van onsterfelijke. Hij laat zich op den duur maar volledig bedwelmen door letterlijke geuren, de heerlijkste luchtjes en parfums, die het aardse geploeter van de schrijver met de hemelse gaven wat moeten verlichten. Ten slotte, als hij *Eline Verhaeghen* heeft voltooid, bezwijkt het genie onder de zware arbeid: hij sterft bij de opening van een nieuwe kapsalon.

Wim Pielewiet treft in zijn kunstzinnige aspiraties geen beter lot. In de ban van danse-res Ildora Duncan (gebaseerd op een werkelijk bestaande figuur) gaat hij *en public* haar dansjes nadoen, wat leidt tot hilarische doch gênante taferelen. Op het laatst wordt hij, krankzinnig geworden, door de politie weggevoerd naar een gesticht. Zijn tante Thérèse, uit wie de poëzie rijkelijk stroomt doordat zij zesentwintig jaar geleden is verlaten door haar grote, ontrouwe liefde Leo van Heijst, ziet deze eindelijk terug. Hij moet niets van haar hebben en gaat haar uit de weg. Haar sentimentele smeekbede vermurwt hem niet om haar tomeloze verdriet te stillen. Het is de redding voor haar gevoelige gedichten.

Wat de kunstenaars Leefdaag, Poepjes, Wim en Thérèse verbindt in *Hofstad*, is hun inspiratie, die volkomen belachelijk gemaakt wordt. Boor je de – zogenaamde – bron van kunst aan, dan eindig je gezapig, dood, gek of ongelukkig, zo lijkt de roman te suggereren. Eenzaam en onvervuld zijn ze allen, en dat is nóg iets wat deze Haagse roman gemeen heeft met de veel beroemdere Haagse romans van Couperus. De compassie van Couperus heeft Broedelet echter niet. Hij besmeurt al zijn figuren met hoon, wat ze ook doen, en daarmee is *Hofstad* een roman die poogt een kritische, maar vooral geestige en lichtvoetige schets te geven van de Haagse aristocratie.

Is het boek nog de moeite waard? Ondanks zijn overdrijvingen is Broedelet vaak amusant en raakt hij nu en dan de achilleshiel van de bovenklasse: schijnheiligheid. Die bekende thematiek, die ook voor Couperus belangrijk was, en de manier van karikaturiseren maken de roman toch eerder tijdsgebonden dan universeel. Een integrale publicatie, zo een uitgever zich daar al aan zou wagen, had de kracht van de spot en de aandacht van de lezer geweld aangedaan, zoals Van der Linden al vreesde. Maar in deze sterk ingekorte editie komt het verhaal tot zijn recht. De stijl en inhoud lijden niet onder de bewerking, zoals dat wel het geval was bij bijvoorbeeld de bewerking van *Max Havelaar* (2010), waarin de uitzonderlijke stem van Multatuli onherkenbaar was geworden. Wie geïnteresseerd is in het *fin de siècle*, zal zich waarschijnlijk niet vervelen met *Hofstad*, en heel misschien eens, net als Poepjes, 'binnenwaarts een juweelen traan'¹² wenen, maar dan van plezier.

Noten

1. Joh.W. Broedelet, *Hofstad*. Baarn 2013, p.9.
2. Idem, p.45.
3. Idem, p.52.
4. Idem, p.58.
5. Idem, p.58.
6. Idem, p.50.
7. Idem, p.72.
8. Idem, p.120.
9. Idem, p.136.
10. Idem, p.103-104.
11. Idem, p.97.
12. Idem, p.55.

Colofon

- Arabesken** Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap
Tweeëntwintigste jaargang, nummer 43, mei 2014
- Uitgever** Louis Couperus Genootschap
Postbus 11637
2502 AP Den Haag
E-mail: arabesken@louiscouperus.nl
Website: www.louiscouperus.nl
Twitter: @louis_couperus
Facebook: louiscouperus
- Redactie** Rémon van Gemeren
Looi van Kessel
Hester Meuleman (hoofdredacteur)
Susanne Onel
Liesje Schreuders
Menno Voskuil
- Vormgeving** Pim Oxener, Boskoop
- Drukker** Twigt Grafimedia, Waddinxveen
- Abonnementen** Donateurs van het Louis Couperus Genootschap ontvangen *Arabesken* gratis. Minimale donatie per jaar: € 22,15. Reguliere nummers zijn voor € 9,80 te bestellen door overmaking van het bedrag en vermelding van het gewenste nummer op bankrekening NL10 INGB 0000 6003 67 van het Louis Couperus Genootschap te Den Haag. Een overzicht van de beschikbare edities staat op <http://www.louiscouperus.nl/publicaties/arabesken>.
- Artikelen** Bijdragen voor *Arabesken* graag als Word-document sturen naar arabesken@louiscouperus.nl. Richtlijnen voor auteurs worden op aanvraag toegezonden. Publicatie betekent niet dat redactie of bestuur instemt met de inhoud. *Hoewel de uitgave met de uiterste zorgvuldigheid wordt voorbereid, kan het evenwel voorkomen dat een rechthebbende van oordeel is, dat zijn of haar rechten zijn geschonden c.q. zijn of haar rechten zijn gepasseerd. Mocht zich zo'n geval voordoen, dan dient de rechthebbende zich bij voorkeur schriftelijk te melden bij het bestuur van het Genootschap met zijn of haar klacht.*

ISSN 1567-8067

**Louis
Couperus
Genootschap**

Postbus 11637 • 2502 AP Den Haag
www.louiscouperus.nl